

સમર્પણ

અંસારસાગરને પેલે પાર લઈ જતી મારી
અંયમજીવનની નૌકાના સફળ મુઠાની
પરમગીતાર્થ પ. પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય
દ્વીરસૂરીશ્વરજી મહારાજના પુનિત પાણિપત્રમા.

સમર્પક:- મુનિરાજશ્રેણી વિજય

આત્મનિરીક્ષણપૂર્વક આ અથનુ ચિતન-મનન કરવામા આવે તો જીવનમાંથી ઘણા દોષો દૂર થાય અને નવા દોષો પ્રવેશે નહિ. સંપૂર્ણ અંથ અસરકારક હોવા છતાં અમુક શ્લોકો જીવનવિશુદ્ધિ માટે ખૂબ જ અસરકારક છે. જેમકે, યદિદર્શનવિન્યસ્ત. .(અ. ૪. શ્લોક-૮) એ શ્લોકના ભાવનુ આત્મનિરીક્ષણપૂર્વક ચિતન-મનન કરવામા આવે તો આત્મા સ્વાદિષ્ટ ખાન-પાન, ચિત્તાકર્ષક વસ્ત્ર-પાત્ર, મનોરંજક મકાન, ભક્તગાગાકર્ષણ વગેરેમાં લેવાઈ ન જાય. કદાચ અનાદિ દાગના મોદના સમકાળી ક્યારેક તેમા ગમ ભાવ થઈ જાય તો પાગ જ્યારે રાગભાવ થાય ત્યારે આ શ્લોકના ભાવને યાદ કરવાથી આત્મા તુરંત ગમભાવથી પાછો દૂર જાય. તેથી રીતે યમ્ય જ્ઞાનમુસાગિત્રી (અ. ૨ શ્લોક-૨) એ શ્લોકના ભાવનો આત્મા સાથે વિચાર કરવામા આવે તો દુનિયાનુ નિર્ગ્યંક અવનવુ જ્ઞાનવાનો તત્ત્વમાત્ર ન થાય બદાગુ નશામ જેવાની કિલ્લ ન થાય. આધનામા મિનજાડી ભાવવાની તત્ત્વ ન થાય અર્થા માન્યનુ ન પાવે. આધનામા અવગેયક કે મિનજાડી જુગ જા મ ન રાઈ - આત્મા રાઈ જાગુ ન કિલ્લ ન થાય. જીવનને વિગદ અવરવામા મિનજાડી કરુ જા નેવા અર્થ ન થાય ન ન જાગે

विषयानुक्रम

विषय	पृष्ठ	विषय	पृष्ठ
१ पूर्ण अष्टक	१	१६ तत्त्वदृष्टि	१४१
२ भजन	१०	२० सर्वसमष्टि	१४
३ त्रियन्ता	१७	२१ इर्माविषादयितन	१५२
४ मोदल्याग	२४	२२ लवोद्वेग	१५८
५ ज्ञान	३०	२३ लोकमजाल्याग	१६३
६ शम	४१	२४ शास्त्रदृष्टि	१६८
७ धर्मावस्था	४६	२५ पश्चिमाद	१७५
८ त्याग	५४	२६ अनुभवा	१८०
९ क्रिया	६१	२७ योग	१८६
१० नृपति	७१	२८ निपाग	१९८
११ निर्देश	७०	२९ पुन	२१३
१२ निष्ठा	८०	३० ध्यान	२२०
१३ भान	८५	३१ तप	२२५
१४ विद्या	१०२	३२ सर्वनामा	२२६
१५ विवेक	१०८	३३ विष्णुदास	२२८
१६ अष्टक	११६	३४ अष्टकप्रमाणित	२२८
१७ विवेक	१२५		

ન્યાયાચાર્ય શ્રી યશોવિજયોપાધ્યાયવિરચિતમ્

શ્રી જ્ઞાનસારપ્રકરણમ્ ।

અથ પૂર્ણતાષ્ટકમ્ ॥ ૧ ॥

પેન્દ્રશ્રીસુખમન્તેન લીલાલગ્નમિવાશિલમ્ ।

સચ્ચિદાનન્દપૂર્ણેન પૂર્ણં જગદ્દેશ્યતે ॥ ૧ ॥

(૧) ઇવ = જેમ દૈ. = ઇંદ્ર સખધી લક્ષ્મીના સુખમાં મગ્ન થયેલા પુરુષધી ય. = સર્વ જ. = જગત્ તી. = સુખમાં મગ્ન થયેલું અંત. = દેખાય છે. (તેમ) સ. = (સત્-) સત્તા (ચિત્-) જ્ઞાન અને (આનન્દ-) સુખધી પૂર્ણ યોગીધી (સંપૂર્ણ જગત) પૂર્ણ = જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રધી પૂર્ણ દેખાય છે.

પૂર્ણજ્ઞાનીની દૃષ્ટિ :

(૧) જેમ ઇંદ્રની લક્ષ્મીના સુખમાં મગ્નગૃહ સંપૂર્ણ જગતને સુખી જૂએ છે, તેમ સત્તા^{*} જ્ઞાન

* સત્તા = સદા સ્વરૂપમાં વિદ્યમાનતા. શ્રી દેવચંદ્ર મદાગજે સત્નો શુભ અથવા શાશ્વત એવો અર્થ થયો છે. એમની દૃષ્ટિએ નચ્ચિદા. પદનો અર્થ શુભ કે શાશ્વત જ્ઞાન અને મુખ એ બેવી પૂર્ણ એવો થાય છે.

૨]

અને આનંદ એ ત્રણથી પૂર્ણ વિશ્વના સઘળા
જીવોને જ્ઞાન-દર્શન-આરિત્રથી પૂર્ણ જૂઓ છે.

જેમ વ્યવહારમાં મુખમાં મશગૂલ થવાને
મુખી જૂઓ છે, તેમ પૂર્ણ [સામાન્યકેવલી, અરિ-
હંત અને મિદ્ધ ભગવાન] થઈ જીવોને પૂર્ણ
જૂઓ છે. નિશ્ચય નયની દૃષ્ટિએ થઈ આત્માઓ
જ્ઞાન-દર્શન-આરિત્રથી પરિપૂર્ણ છે.

पूर्णता या परंपराये सा याचितकमण्डनम् ।

या तु म्वाभाविकी सैव जात्यग्नविमानिमा ॥२॥

(૨) પ. = પરંપરાના નિમિત્તથી. યા = જે. પ્ર = પૂર્ણ
થાય છે. સા = તે. યા. = ભાગી લાવેલા ધરેણી અમાન
છે. તુ = પરંતુ યા = જે. સા. = અભાવમિદ્ધ (પૂર્ણતા છે)
સેવ = તે જ. સા = કિતમગ્નની કાંતિ જે. (છે.)

આંખાધિક અને સ્વાભાવિક

પૂર્ણતાનુ વર્ણન--

પ્રગટતી પૂર્ણતા પૂર્વે કહ્યું તેમ સ્વાભાવિક હોવાથી નિત્ય છે. આથી નિત્ય પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરવા હું ધનવાન છું વગેરે વિકલ્પોનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

જાગર્તિ જ્ઞાનદષ્ટિસ્ત્રેષ્ટાદૃષ્ટાદિજાનુલી ।

પૂર્ણાનન્દસ્ય તત્કિં મ્યાદૈન્યવૃશ્ચિકચેદના ? ॥૩૩॥

(૪) જેત = જેત જ. = તૃપ્તિપ્રાપ્ત કાળા નાગનો એનો નાગ કરવામાં ગારુડીના (=મહારીના) મત્રસમાન જ્ઞા. - તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત દષ્ટિ જા. - પ્રગટે છે તે - તે જ. - પ્રાગ્જ્ઞાનસ્વાગાને દે. - દીનતાપ્રાપ્ત વીધીની પીડા કિમ - કેમ જ્ઞાત - જ્ઞાત.

પૂર્ણાનન્દને પરવસ્તુની તૃપ્તિ

ન થવાનું કારણ-

(૪) જેત તૃપ્તિપ્રાપ્ત કાળા નાગનો એ ઉનાર વામાં ગારુડી મત્ર સમાન તત્ત્વજ્ઞાન દષ્ટિ પ્રગટે છે તે પૂર્ણાનન્દ ભગવાનને દીનતા પ્રાપ્ત વીધીના પીડાની ચેદના કેમ જ્ઞાત ?

પૂર્ણ બને છે, અને પુરુષલોથી પૂર્ણ થતો આત્મા જ્ઞાનાદિ ગુણોથી હીન બને છે. પૂર્ણાનંદ આત્માનો આ સ્વભાવ જગતને આશ્ચર્ય કરનારો છે.

લૌકિક કોઈએ વગેરે ધાન્યાદિના ત્યાગથી અપૂર્ણ બને છે અને સંત્રક્ષથી પૂર્ણ બને છે. જ્યારે પૂર્ણાનંદનો સ્વભાવ આનાથી વિપરીત છે. આથી પુરુષજ્ઞાનની હવેને પૂર્ણાનંદનો સ્વભાવ આશ્ચર્ય કરે છે.

परम्यवच्छिन्नमात्रा मृताया न्यूनतेश्चिण ।

स्वरवच्चतुस्वपूर्णस्य न्यूनता न हरेरपि ॥ ૭૥ ॥

(૭) ૫. - પરમવચ્છિન્નમાત્રા મૃતાયા ન્યૂનતેશ્ચિણ ।
(૩. -) આસ્તવતા સ્વભાવે એવા મૃ - મૃત્યુએ ન્યૂ - ન્યૂનતાની ન્યૂનતાને નેતનાગ (છે) ૪૪ - આત્માને વિગે આત્માપણના અપૂર્ણતા પાત્રે અપૂર્ણતાને ૫ - ૫૬ કરતા પાત્ર ન્યૂ. - એવા-
પાત્ર ન - નવી.

ત્મની પ્રાપ્તિમાં બાધક બને તે કાળ આત્માનો
 દૃષ્ટપક્ષ અને જે કાળ અધ્યાત્મની પ્રાપ્તિમાં બાધક
 ન બને તે આત્માનો શુદ્ધપક્ષ છે. અનાદિકાળથી
 સંસારમાં પરિભ્રમણ કરી રહેલા જીવોમાં જે જીવનો
 સંસાર પરિભ્રમણ કાલ એક પુદ્ગલ^૨ પરાવર્ત^૩ જેટલો
 રહે છે તે જીવનો એ (—અંતિમ એક પુદ્ગલ પરાવર્ત^૩)
 કાળ શુદ્ધપક્ષ છે અને એ પહેલાનો બધો કાળ
 દૃષ્ટપક્ષ છે. કારણ કે ચરમાવર્ત^૪માં (અંતિમ પુદ્-
 ગલ પરાવર્ત^૩માં) જ અધ્યાત્મની પ્રાપ્તિ થઈ શકે
 છે. કોઈ પણ જીવને ચરમાવર્ત^૪ની પહેલા અધ્યાત્મની
 પ્રાપ્તિ થાય જ નહિ. ચરમાવર્ત^૪માં તુરત અધ્યાત્મની
 પ્રાપ્તિ થાય જ એવો નિયમ નથી, પરંતુ જે
 અધ્યાત્મની પ્રાપ્તિ થાય તો ચરમાવર્ત^૪માં જ થાય,
 ચરમાવર્ત^૪ પહેલા અધ્યાત્મની પ્રાપ્તિ ન જ થાય
 એવો નિયમ છે. આમ અધ્યાત્મની પ્રાપ્તિમાં

નથી તો તું હીન બનવાથી વિપાદ પામે છે જ, પરંતુ પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ મળવા છતાં અતૃપ્તિ અને ઈર્ષ્યાથી વિપાદ પામે છે. માટે તું આત્મામાં સ્થિર થા. આત્મામાં સ્થિરતા તારી પાસે જ રહેલી અનંત જ્ઞાનાદિ ગુણો રૂપ સંપત્તિનું નિધાન બતાવશે.

જ્ઞાનદુગ્ધ વિનષ્ટ્યેત લાંબચિશ્વોમકુર્ચકૈ ।

અસ્તદ્વ્યાદિવાસ્વૈર્યાદિતિ મત્વા સ્થિરતાં ભવ ॥૨॥

(૨) અ. - ખાટા પદાર્થના દૂધ - જેવી અ. - અસ્થિ-જ્ઞાથી લાં.- લોભના વિદારરૂપ દૂધા થવાથી જ્ઞા. - જ્ઞાનરૂપ દૂધ ત્રિ - પગડી બતથ દત્તિ - એમ મત્વા-જાણીને વિચર - સ્થિર થવ - થા.

(૨) અસ્થિજ્ઞાતરૂપ ખાટા પદાર્થથી લોભના વિદાર રૂપ દૂધા થવાથી જ્ઞાન રૂપ દૂધ પગડી બતથ છે એમ જાણીને સ્થિર થા.

અસ્થિરો જુદયે ચિત્રા ચાટનેત્રાકાગ્નોપના ।

વુદ્ધત્યા ઇવ કન્યાણકાગ્ની ન પ્રકીર્તિતા ॥૩॥

(૩) - જુદા જુદા અસ્થિર ભેદના નો વિચાર-નિર્ચય કરનારે વા - વાળી, નેત્ર અને આનન્દનું અંગોપન દર્શન (નિ) જ્ઞા. - જ્ઞાન અનંત રૂપ - એમ જ - કન્યાણ દર્શનાર પ્ર - દર્શન થવ - થા.

રહેલું હોય તો ધર્મક્રિયાઓ લાભ ન કરે, બંધે
નુકશાન પણ કરે. એમા ધર્મક્રિયાઓનો દોષ નથી,
કિંતુ શલ્યનો દોષ છે. આથી શલ્ય કાઢવું જોઈએ^{૧૦}

સ્થિરતા વાદ્મન કાર્યર્ગેવામઙ્ગાન્નિતાં ગતા ।

યોગિન સમગ્રીલાસ્તે ગ્રામેઽરણ્યે દિવા નિશિ ॥૧૧॥

(૫) યે. - જોઓનું સ્થિ. - સ્થિરપાણુ વા. - વાળી.
મન અને કાયા વડે જ. - તન્મયતાને ગતા - પ્રાપ્ત થયેલ છે
તે - તે યા. - યોગીઓ ગ્રામે - ગામમા અ. - જંગલમા
દિવા - દિવસે (અને) નિશિ - રાત્રે સ - સમભાવવાળા
(રોય છે)

(૫) જેમની સ્થિરતા મન, વચન અને કાયાથી
અન્ન-ગ્રાહની જેમ ચોક્કસભાવને પામી છે, તે
યોગીશ્વરે ગામ-જંગલમા અને જંગલમા તથા દિવસે
અને રાત્રે સમભાવવાળા રોય છે.

સ્વયંસ્થપ્રતીઠનેત્ દોષ મદ્ગત્પરીવૃત્ત ।

તદ્વિજ્ઞાનમ્ ધર્મસ્તથાસ્તથાઽધ્યયં ॥૧૨॥

રાગ-દ્વેષ કરતો નથી, તે જેમ આકાશ કાદવથી લેપાતું નથી તેમ પાપથી લેપાતો નથી.

કર્મના ઉદયથી પ્રાપ્ત થતા કામભોગાદિના નિમિત્તમાત્રથી કર્મબંધ થતો નથી, પરંતુ તેમાં ગગદ્વેષ થાય તો કર્મબંધ થાય છે. કર્મબંધનું મુખ્ય કારણ ગગ-દ્વેષ છે. આથી કર્મના ઉદયથી આવતા મુખ-દુખમા રાગ-દ્વેષ ન કરનાર કર્મથી લેપાતો નથી. તીર્થ દર વગેરે જીવેાનુ ગૃહસ્થાવાસનુ જીવન આ વિષયમા દૃષ્ટાત રૂપ છે.^{૧૮}

પદ્યન્તેવ પદ્મવ્યનાટક પ્રતિપાટકત્વ ।

મયચક્રપુસ્પ્યાંડપિ નામૂદ પરિવિચ્ચતિ ॥૩॥

(૧) મ. - ભવચક્ર નામના નગરમા રહેતો અંતિ - પગ
પ - પોતે પોતે પ - જન્મ-જરા-મરણાદિ રૂપ મુદ્ગમ
દ્યના નાટકને પ. - તેનો પદ-પદ અ. - મોહરહિત ન પ. -
તે પામતો નથી.

તત્ત્વનો પાર પામતા નથી. ૨૪

સ્વદ્રવ્યગુણપર્યાયિચર્યા વર્યા પરાઽન્યથા ।

इति दत्तात्मसतुष्टिर्मुष्टिशानस्थितिर्मुने ॥૫॥

(૫) સ્વ. - પોતાના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયમાં પરિણતિ
વર્યા - શ્રેષ્ઠ (છે) વરા - તેનાથી અન્ય પરિણતિ અ. -
શ્રેષ્ઠ નથી ક્રિતિ - એમ મુને. - મુનિની દ. - આપ્યો છે
આત્માને મનોપ જોડે એવી મુ. - સક્ષેપમાં સ્વદ્રવ્ય જ્ઞાનની
મર્યાદા (છે).

(૫) પોતાના શુદ્ધ આત્મદ્રવ્યમાં, પોતાના
શુદ્ધ જ્ઞાન-દર્શન આદિશ્રિ ગુણોમાં અને પોતાના
શુદ્ધ વ્યવહર-અર્થ પર્યાયમાં અમાનતા દિતકર છે.
પરાઽન્યથા-પરદ્રવ્ય ગુણ-પર્યાયમાં અમાનતા દિતકર
નથી. આ પ્રમાણે મુનિના જ્ઞાનને અશ્વેપથી માર
છે, જે મુનિના આત્માને મનોપ આપ છે.

હીપકની જરૂર પડતી નથી. તેમ, શાસ્ત્રો હેય-
ઉપાદેયના વિવેક રૂપ (આત્મપરિણતિમત્) જ્ઞાનનું
સાધન છે, આથી જો પ્રતીભેદથી (સમ્યક્ત્વની
પ્રાપ્તિથી) એ જ્ઞાન ધર્મ જાય તો વિવિધ શાસ્ત્રોની
જરૂર પડતી નથી.

લાલણતી.— આનો અર્થ એ નથી કે સમ્ય-
ગ્દર્શન પ્રાપ્ત થયા પછી વિવિધ શાસ્ત્રોનું અધ્યયન
નકામું છે ? સમ્યગ્દર્શન થયા પછી પણ સમ્યગ્
દર્શનને વધુ શુદ્ધ અને સ્થિર બનાવવા માટે વિવિધ
શાસ્ત્રોનું અધ્યયન ઘણું જ જરૂરી છે. આથી જો
પ્રતિભા ભેદથી ઉત્પન્ન થયેલું જ્ઞાન છે તો વિવિધ
શાસ્ત્રોના બાધનોનું કામ નથી એવું કથન પ્રતિ-
ભેદથી થતા આત્મપરિણતિમત્ જ્ઞાનની મહત્તા
અને પ્રતિભેદ વિના થતા વિષયપ્રતિભાસજ્ઞાનની
નિર્વ્યકતા બતાવવા કહવામા આવ્યું છે

मिश्र्यात्वज्ञानपञ्चचिह्नज्ञानदम्भोलिङ्गमित ।

निर्भयः शक्रवशोर्षी नन्दत्यानन्दनन्दने ॥७॥

(૭) મિ. - મિથ્યાત્વ રૂપ પર્વતની પાંખને છેદનાર
 શા. - જ્ઞાન રૂપ વજ્રથી શોભિત નિ. - ભય ગદિત યોગી -
 યોગવાળો શા. - આનંદ રૂપ નદનવનમાં શા. - ઇન્દ્રની જેમ
 નં. - ફીડા દુરે છે.

(૭) મિથ્યાત્વ રૂપ પર્વતની પાળને છેદનાર, જ્ઞાન રૂપ વજ્ર વડે શોભાયમાન, અને નિર્ભય યોગી આનંદરૂપ નંદનવનમા ઈન્દ્રની જેમ ક્રીડા કરે છે. અર્થાત્ આવા યોગી (સ્વાભાવિક) ગુણ અનુભવે છે.

प्रीत्युपमममृष्टान्श्च गन्धायनमनापद्यम् ।

अनन्यापेक्षमश्वर्यं ज्ञानमाहर्मनीपिणः ॥८॥

(૯) મ. - પદિનો જાન - જાનને ૧. - સમગ્રમાંથી નહિ ઉત્પન્ન થયેલું વી - અમત, ગતિ. - આપ્યું વિનાનું ૨. - તો જ એને મર્યાદાનો નાશ કરનાર અપાયેલ અ. - પીગતની અંગેના વિનાનું ૩ - પ્રમત્ય પાદ - ને છે.

(८) परिणाम ज्ञानमे नमस्तुभांशी नदि उपर
अयेन अमृत औषध विज्ञानं आयात अने
अमृत औषध विज्ञान औषध हो, हो

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

રૂપ શીલ, અને (૪) શુદ્ધ રત્નના પ્રકાશ જેવો સ્થિર બોધ એ ચાર અધ્યાત્મયોગના કૃણો છે. અધ્યાત્મનું મેવન કરનારને અધ્યાત્મયોગથી મોહ રૂપ વિપત્તા વિકાસેનો વિનાશ થાય છે એવો અનુભવ થાય છે. આથી આ અધ્યાત્મયોગ અનુભવ મિદ્ધ અમૃત છે.

ચિત્તમાંથી કામક્રોધાદિ ક્લિષ્ટ ભાવોને દૂર કરીને અધ્યાત્મયોગનો જ વૃદ્ધિ પામતો વારંવાર અભ્યાસ તે ભાવનાયોગ. (૧) કામ-ક્રોધાદિ અશુભ અભ્યાસની નિવૃત્તિ, (૨) જ્ઞાનાદિ શુભ અભ્યાસની અનુકૂલતા અને (૩) ચિત્તશુદ્ધિની વૃદ્ધિ એ ત્રણ ભાવના યોગના કૃણો છે.

મુક્તિ ઉપયોગ યુક્ત અને પવન રહિત ગૃહમાં સંપૂર્ણ દીપકની જેમ સ્થિર ચિત્તની કોઈ એક વિષયમાં સંક્રાંતિ તે ધ્યાન. (૧) મર્ત્યકાર્યોમાં સ્વાચ્છાન-પરોપકારના અભાવ, (૨) મર્ત્ય કાર્યમાં ચિંત્નતા, અને (૩) ભવના અનુભવને વિરોધ અર્થે ભવની પરપરા થાય તેના કર્મભવને અભાવ એ ત્રણ ધ્યાન યોગના કૃણો છે.

અજ્ઞાનથી કહેલી વિષયોમાં કંટુપત્તાની અને અભિપ્રાયથી અજ્ઞાનને વિરોધી આત્મ કર્મને

શરીર પણ પુદ્ગલરૂપ જ છે. આથી કાર્મણુ વર્ગણના પુદ્ગલોથી કાર્મણુ શરીર રૂપ પુદ્ગલ લેપાય છે. આમા આત્માને લેપાવાની વાત જ ક્યા આવી ? અલગત્ત, કાર્મણુ શરીરનો આત્મા માથે સંબંધ થાય છે, પણ તેટલા માત્રથી આત્મા લેપાય છે એમ કેમ કહેવાય ? જેમ અનેક પ્રકારના (ઇંદ્ર ધનુષ વગેરે) રંગોનો આકાશ સાથે સંબંધ થાય છે, પણ આકાશ એ રંગોથી થોડું જ લેપાય છે ? કાર્મણુવર્ગણુ રૂપ પુદ્ગલોનો આત્મા માથે સંયોગ મળે છે, નહિ કે તાદાત્મ્ય મળે.

નિશ્ચયનયની દૃષ્ટિએ આત્મા ઠમોથી ક્યાયે લેપાયો જ નથી, શુદ્ધ જ છે. જેમ ઠાળા કે લાલ રંગના કાગળની ઉપાધિથી-મળધથી રંગેત રંગેટિકે ઠાળુ કે લાલ દેખાવા છતાં તે રંગથી અશુદ્ધ બનતું નથી-નિર્મલ જ રહે છે, તેમ ઠમના મળધથી (મયોગથી) આત્મા ગળી કે દેખી દેખાતો રાવા છતાં પરમાર્થથી શુદ્ધ જ છે, સત્તાદિથી અને ઠમોથી રહિત છે.

વિવ્રતાજ્ઞાનમમ્બાતપ્રતિવાતાય કેવલમ્ ।

નિલેપજ્ઞાનમ્નમ્ય ક્રિયા મર્મેવયુજ્યતે ॥૨૥॥

૧૧ નિ - (આત્મા નિર્લેપ છે એ પ્રમાણે) નિર્લેપ

પોતાના જ્ઞાનયોગથી શુદ્ધ બને છે.

તેઓ હજી વ્યવહારદશામા જ છે—ક્રિયાઓથી હજી વિશિષ્ટ ચિત્તશુદ્ધિ પામ્યા નથી તેઓ કર્મયોગી છે. તેમને શુદ્ધ થવા માટે આવશ્યકાદિ ક્રિયાઓ અત્યંત જરૂરી છે તેઓ આત્મા કર્મથી લેપાયેલા છે એવી મમજથી કર્મલેપને દૂર કરવા જિનવચનાનુસારે આવશ્યકાદિ ક્રિયાઓનો અભ્યાસ કરતા કરતા ચિત્તશુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે. પછી તેઓ કર્મયોગી મટીને જ્ઞાનયોગી બની જાય છે, અને (મુખ્યત્વે) જ્ઞાનથી શુદ્ધ થાય છે. આમ પ્રથમ કર્મયોગ (ક્રિયા કે વ્યવહાર) ની જરૂર છે. કર્મયોગથી ચિત્તની શુદ્ધિ થયા પછી જ્ઞાનયોગ (નિશ્ચય) ની જરૂર છે.

જ્ઞાનક્રિયામમાવેદા મહેવાંન્મીલ્લને દ્વયાં ।
મૃમિકામંદતમ્વચ મવેદેફમુન્યતા ॥૭॥

એક જ છે. પ્રસ્તુતમાં સમ્યક્ત્વ મૌનનું-મુનિ-
ધર્મનું દારણ છે. આથી નિશ્ચયનયની (એવંભૂત
નયની) દૃષ્ટિએ સમ્યક્ત્વ અને મૌન બુદ્ધા નથી-
એક જ વસ્તુ છે. આનો અર્થ એ થયો કે
સમ્યક્ત્વ એ જ મુનિપણ છે, અથવા મુનિપણ
એ સમ્યક્ત્વ જ છે. આવું મૌન અને સમ્યક્ત્વ
(મુખ્યત્વે માત્ર ગુણસ્થાને) અપ્રમત્ત મુનિને
હોય છે ૫૬

આત્માડડમ-યેવ ચક્ષુર્જ્ઞ, જાનાન્યાત્માનમાત્માના ।
મેય રત્નત્રયે ક્ષતિશ્લેષાચ્ચાંકતા મુને ॥૨॥

(૧) આત્મા - આત્મા આત્માના - આત્માથી આત્મનિ-
આત્મામા જ - જ શુદ્ધ - કર્મોપાધિ રહિત આત્માન -
આત્માને યદ્ - જે જા. - જાણે છે મા - તે કય - આ ૧. -
જ્ઞાન-દર્શન-આશ્રિત કેવળ જ્ઞાન આત્મા જ - જ્ઞાન-શ્રદ્ધા-
આત્માની અભેદ ધર્મિનિ મુને - મુનિને મેય છે

(૨) આત્મા આત્માથી આત્મામા જ શુદ્ધ
આત્માને જાણે એ (-જ્ઞાન) જ્ઞાન-દર્શન-આશ્રિત
કેવળ જ્ઞાન અને વિશેષ જ્ઞાન, વૃદ્ધિ જ્ઞાન આત્માની
અભેદ છે. આથી એના મુનિને મેય છે.

૫૬ આત્મા આત્માથી આત્મામા જ શુદ્ધ
આત્માને જાણે એ (-જ્ઞાન) જ્ઞાન-દર્શન-આશ્રિત
કેવળ જ્ઞાન અને વિશેષ જ્ઞાન, વૃદ્ધિ જ્ઞાન આત્માની
અભેદ છે. આથી એના મુનિને મેય છે.

યઃ પશ્યેન્નિત્યમાત્માન-મનિત્યં પરસદ્ગમમ્ ।

છલ લઘુ ન શક્નોતિ, તસ્ય મોહમલિન્સુચ ॥૨॥

(૨) ય - જે આ. - આત્માને નિ. - સદા અવિનાશી
(અને) પ. - પરવસ્તુના સંબંધને અ. - વિનયર પ. -
જૂએ ત - તેનું છલ - છિદ્ર લ. - મેળવવાને મો. - મોહ
૩૫ ચોર ન જ. - સમર્થ થતો નથી.

(૨) જે આત્માને નિત્ય-સર્વકાળે અવિ-
ચલિત સ્વરૂપે જૂએ છે અને પરસંયોગને અનિત્ય
જૂએ છે તેનું છિદ્ર મેળવવાને મોહ ૩૫ ચોર સમર્થ
બનતો નથી.

તરૂતરલાં લક્ષ્મી-માયુર્વાયુવદસ્થિરમ્ ।

અદધ્વરીગ્નુધ્યાયે-દધ્રવદ્ મહુગુરં વપુ ॥૩॥

(૩) અ. - નિપુણ બુદ્ધિવાળો લ. - લક્ષ્મીને ત. -
સમુદ્રના તરંગ જેવી અપવ આયુ - આયુષ્યને વા - વાયુના
જેવું જા - અસ્થિર (અને) વપુ - શરીરને અ. - વાદળ
જેવું ન - વિનયર જા - વિચારે.

(૩) વિકાસ લક્ષ્મીને સમુદ્રના તરંગોની જેમ
અપવ, આયુષ્યને વાયુની જેમ અસ્થિર અને શરીરને
વાદળની જેમ વિનાશીલ થિતવે

શુર્ચાવ્યવશુર્ચાકર્તૃ, મમર્ગેન્દ્રશુનિમ્મમયે ।

દેહે જલદિના જાતિ-ધ્રમા મુદમ્ય જામ્પા ॥૪॥

(૪) દ. - પવિત્ર પદાર્થને જા. - જાતિ અ. - અપવિત્ર

મેલથી મલિન બનતો નથી તે અંતરાત્મા ઉત્કૃષ્ટ પવિત્ર છે.

અંતરાત્મા એટલે સમ્યગ્દષ્ટિ આત્મા. સમ્યગ્દષ્ટિ અર્થે સ્નાતક-ભાવસ્નાન કરનાર છે. ઠાગણ કે એક વાર પણ સમ્યગ્દર્શન પામ્યા પછી ક્યારેય (સમ્યગ્દર્શન આશ્રય બંધ્ય તો પણ) આશ્રય સિવાય સાત કર્મમળધી અત કોડાકોડિ સાગરોપમગી અધિક સ્થિતિનો અને ઉત્કૃષ્ટ રસનો બંધ થતો નથી.^{૧૦} આથી સમ્યગ્દષ્ટિ આત્મા ઉત્કૃષ્ટ પાપ રૂપ મેલથી ક્યારેય મલિન બનતો નથી.^{૧૧}

આત્મવૌચો નવં વાશો, દેહમેદ્યનાન્નિષુ ।

ય ક્ષિપ્રોઽપ્યાત્મના તેષુ, સ્વસ્ય વન્ધાય જાયતે ॥

(૧) ન. - શરીર, ઘર અને ધનાન્નિમાં આ. - આત્મ-પાનાતી બુદ્ધિ તે નવં - નવો-લોકોત્તર વાશ. - પાગ છે. ય. - જે ત્વ - શરીરમાં આ. - આત્માએ નિબ્ધઃ - નાખેલો. દેહ - પોતાના વ. - બંધ માટે જા. - થાય છે.

(૨) શરીર, ઘર, ધન વગેરે પદાર્થોમાં આત્મ

કરનાર તો જીવ જ છે ને ? ઉત્તર:-ના. પ્રશ્ન-તો જીવ કર્મ બાંધે છે એમ કેમ કહેવાય છે ? ઉત્તર.-ઉપચારથી. જેમ મુલટોએ કરેલા યુદ્ધનો (રાજાએ યુદ્ધ કર્યું એમ) રાજામા ઉપચાર થાય છે, મુલટોએ કરેલો જય-પરાજય રાજાનો કહેવાય છે, તેમ અવિવેકે કરેલા કર્મપુદ્ગલના પુણ્ય-પાપ રૂપ વિલામનો શુદ્ધ આત્મામા આરોપ કરવામા આવે છે.

અવિવેકના યોગે ક્રોધાદિ પરિણામ થાય છે; ક્રોધાદિ પરિણામના યોગે કાર્મણુવર્ગાણાના પુદ્ગલો ગુભાગુભ કર્મરૂપે પરિણામે છે. આથી કર્મોનું મૂળ કારણ અવિવેક-અજ્ઞાન છે. આમ, અવિવેકથી થયેલા કર્મ રૂપ વિકારોના શુદ્ધ આત્મામા “આત્માએ કર્મો કર્યા” એમ ઉપચાર થાય છે ૧૫

इष्टकानपि हि स्वर्णं, पीतान्मत्तो यशश्नते ।

आत्माऽभेदध्रुवस्त्वहम्, देहादायविदेहिनि. ॥૧૫॥

(૧) કલ્પ - જેમ પી. - જેને ધનુરે પીવે છે એવો
ક - હવે પીવે છે - પાન ત્ર - સ્વર્ણ (રૂપ) ક -
જુદો છે ન. - જેમ ન - અવિવેકને ક. - રંગીનકર્મો
ન - આત્મા અદે અકલ્પનાનો વિચાર (સ્વરૂપ)

પ્રશ્ન:- રાજસ અને તામસ ભાવ અશુભ હોવાથી તેની ઇન્દ્રિયા થવાથી વિવેક રૂપ પર્વતથી નીચે પડે એ બરોબર છે. પણ સાત્ત્વિક ભાવ (શાયોપશમિક ભાવ) શુભ હોવાથી તેને ઇન્દ્રિયનાર શા માટે વિવેક રૂપ પર્વતથી નીચે પડે? ઉત્તર - જે માધક હજી અધ્યાત્મની ઉચ્ચ ઠંથાએ પહોંચ્યો નથી તેને માટે સાત્ત્વિક ભાવની ઇન્દ્રિયા લાભ કરે છે. પણ અધ્યાત્મની ઉચ્ચ ઠંથામા તો શુદ્ધ ચૈતન્ય ભાવમાં રમણતા જ લાભ કરે છે. આથી અધ્યાત્મની ઉચ્ચકક્ષાએ પહોંચેલો માધક તો શુદ્ધ ચૈતન્યભાવને જ ઇન્દ્રિય છે.

આનો ભાવ આ પ્રમાણે છે :- ઉચ્ચકક્ષાના માધકને તપ વગેરેના પ્રભાવથી અનેક વિશિષ્ટતાઓથી ભરેલી અનેક પ્રકારની કદ્દિ-લબ્ધિઓ પ્રગટે છે. પણ આન્મગ્નતામા લીન બનેલા મગ્નમાણા પ્રગટેલી કદ્દિ-લબ્ધિઓ પ્રત્યે ઉપશા ભાવ ધારણ કરે છે, લબ્ધિઓના ઉપયોગ ઠંથાની ઇન્દ્રિયા ગણતા જ નથી, તથા લબ્ધિઓ મગ્નતા બદલ આપણે કરતા નથી. જેમ અનાજ મગવવાના અગરબત્તી ધન્ય વાતના પેદાશને અનાજની સાથે મળે છે એમ મળી જાય તે બદલ અભિમાન થતું નથી, જેમ મુશ્કિલી યાત્રાથી તપ-અધ્યાત્મ મેળ

કારણ કે આત્મા માટે જ જાણવાનું છે. છૂટા પડવાની અવધિ-હદ તે અપાદાન. જાણવાની ક્રિયામા પૂર્વ પૂર્વ જ્ઞાનપર્યાયોથી ઉત્તર ઉત્તર જ્ઞાનપર્યાયો વધારે શુદ્ધ છે. આથી પૂર્વપૂર્વ જ્ઞાનપર્યાયોથી ઉત્તર ઉત્તર જ્ઞાનપર્યાયો છૂટા પડે છે-જુદા પડે છે. અહીં ઉત્તર ઉત્તર જ્ઞાનપર્યાયોની જુદા પડવાની અવધિ-હદ પૂર્વ પૂર્વ જ્ઞાનપર્યાયો છે.^{૬૯} આત્મા જ્ઞાનપર્યાય રૂપ છે. આથી આત્મા અપાદાન છે. ક્રિયાનો આધાર તે ૭^મ અધિકરણ. આત્મામા જ જ્ઞાન થવાનું છે માટે જાણવાની ક્રિયાનો આધાર આત્મા છે. આમ જાણવાની ક્રિયાથી આત્મામા છ કારકે ઘટાવવાથી આત્મા આત્માવડે આત્મા માટે આત્મામાથી આત્મામા આત્માને જાણે છે એવો અર્થ થાય.^{૭૧}

મયમાત્રં વિવેકેન, શાણેનાંત્તેજિતં મુને. ।

ધૃતિધારેન્વળ કર્મ-શશ્વચ્છેદશ્ચ મયેન્ ॥૮॥

૬૯ અહીં બુદ્ધિમંગલ પર્વક અપાદાન છે.

૭૦ અધિકરણનો આ આખો મામાન્યથી લગી છે આકરણના નિયમનો દરિયો નો કર્મ કે કનિષ્ઠ આસર ને અધિકરણ.

૭૧ આત્મામા છ કારકના પડના અનેક રીતે થઈ શકે છે આને કોઈની પડના આત્મા જુદો મમત રહે કે રૂપ ને આત્મા ને જુદા છે

મનોવત્સો યુક્તિર્ગ્વા, મધ્યસ્થસ્યાનુધાવતિ ।
તામાકર્ષતિ પુચ્છેન, તુચ્છાગ્રહમન કપિઃ ॥૨॥

(૨) મ. - મધ્યસ્થ પુરુષનો મ - મન રૂપ વાછરડો
યુ. - યુક્તિ રૂપ ગાયત્રી અ - પાછળ દોડે છે. તુ. - તુચ્છ
આગ્રહવાળા પુરુષનો મન રૂપ વાંદગે તા - યુક્તિ રૂપ ગાયત્રી
પુ. - પુછડાથી આ. - ખેંચે છે.

(૨) મધ્યસ્થ પુરુષનો મન રૂપ વાછરડો
યુક્તિ રૂપ ગાયત્રી પાછળ દોડે છે. કદાચક્રવાળા
પુરુષનો મન રૂપ વાનર યુક્તિને પુછડાથી ખેંચે છે.

મધ્યસ્થનું ચિત્ત જ્યાં યુક્તિ હોય ત્યાં
જાય છે, અને કદાચક્રીનું ચિત્ત યુક્તિની કદર્થના કરે
છે. મધ્યસ્થ યુક્તિ પ્રમાણે સિદ્ધાંતને સિદ્ધ કરે છે,
જ્યારે કદાચક્રી યુક્તિની ઉપેક્ષા કરીને કે યુક્તિને
ગમે તેમ ખેંચીને થેન કેન પ્રકારેનુ સ્વપક્ષ-પોતે
માનેલું સિદ્ધ કરવા મથે છે. યુક્તિનો યોગ્ય રીતે
ઉપયોગ ન કરવા એ યુક્તિની કદર્થના છે. કદાચક્રી
સ્વપક્ષ સિદ્ધ કરવા યુક્તિનો અયોગ્ય રીતે ઉપયોગ
કરીને યુક્તિની કદર્થના કરે છે. મધ્યસ્થની દૃષ્ટિ
તત્ત્વ તરફ જાય છે, અને કદાચક્રીની દૃષ્ટિ સ્વપક્ષ
તરફ જાય છે.

અને પોતપોતાના કર્મના ફળને ભોગવનારા મનુષ્યોમાં
મધ્યસ્થ પુરુષ રાગ-દ્વેષ કરતો નથી.

મનં સ્યાદ્ વ્યાપૃતં, ચાવત્પરદોષગુણગ્રહે ।

કાર્યં વ્યગ્ર ચરં તાવન્મધ્યસ્થેનાત્મભાવને ॥૧૧॥

(૫) ચા. - ત્યાં મુઘી મન - મન પ. - પાશકા દોષ
અને ગુણને ગ્રહણ કરવામાં વ્યા. - પ્રવર્તેલું મ્યાન - દોષ
તા. - ત્યાં મુઘી મ. - મધ્યસ્થ પુરુષે આ - આત્મધ્યાનમાં
વ્યગ્ર - આસક્ત કાર્ય - કર્યુ ચર - શ્રેષ્ઠ છે

(૫) જેટલો ટાઈમ પાશકાના દોષ અને ગુણ
ગ્રહણ કરવામાં મન રોકાયેલું રહે છે, તેટલો ટાઈમ
તેને મધ્યસ્થ પુરુષે આત્મધ્યાનમાં રત રાખવું મારું છે.

પ્રશ્ન:- બીજાના દોષો જોવા, વિચારવા કે
જોલવા એ દોષરૂપ છે. પણ બીજાના ગુણો વિચારવા
જોવા કે જોલવા એ તો ગુણ છે આથી પાશકાના
ગુણો શા માટે ગ્રહણ ન કરવા? ઉત્તર.- મગનું
પાણી અને દૂધ બંને પૌષ્ટિક અને ઉત્તમ છે. છતાં
કોઈને તો મગનું પાણી જ લાભ કરે, પણ નિઃકર્મી
માનુષ્યને આ બેમાં કોનાથી વધારે લાભ મળે ?
મગનું પાણી લે તો તેને નુકસાન નથી, પણ દૂધ
પાનથી મગના અવિકલ તાલથી વચિત નહીં થાય
છે. મુક્તમનુષ્યો વિચારીએ તો આમાં નુકસાન
પણ છે અવિકલ તાલથી વચિત એવું એ એવું તેવું

મંદ્રેપમાં ચારિસંજીવનીચાર ન્યાય સંબંધી^{૭૭}
 કથા— શ્રાવસ્તી નગરીમાં એક બ્રાહ્મણપુત્રી હતી.
 તેની એક અત્યંત પ્રીતિપાત્ર સખી હતી. વિવાહ
 થવાથી બંને જુદી પડી. એક વાર સખી બ્રાહ્મણ-
 પુત્રીને મળવા ગઈ. બ્રાહ્મણપુત્રીને ઉદ્દાસીન જોઈને
 સખીએ ઉદ્દાસીનતાનું કારણ પૂછ્યું. બ્રાહ્મણ-
 પુત્રીએ કહ્યું મારો પતિ મને આધીન નથી તેથી
 હું^{૭૮} સખીએ તેને શાત્વન આપતા કહ્યું
 હું વનસ્પતિની જડી આપું છું. તે જડી ઉ-
 તારા પતિને ખવડાવી દે જે, જેથી તે બળદ બની
 જશે. બ્રાહ્મણપુત્રીએ પતિને જડી ખવડાવી બળદ
 બનાવી દીધો. પછી તેને હું બંધ થયું. તે હમેશા તેને
 બાહ્ય ચરાવવા લઈ જતી હતી. એક દિવસ તે એક
 વડવૃક્ષની નીચે બળદને ચરાવતી બેઠી હતી. આ વખતે
 એક વિદ્યાધરચુગલ એ વડની ગાળા ઉપર બેઠી આગમ
 લેતું હતું. બંનેના વાર્તાલાપમાં વિદ્યાધરે કહ્યું.
 આ બળદ આશ્ચર્ય નથી, જડીના પ્રયોગથી મનુષ્ય
 મરી બળદ થયો છે. જેને જો આ વૃક્ષ નીચે બેઠી
 મનુષ્યની નામની જડી ખવડાવવામાં આવે તો તે
 કઈ બળદ મરી મનુષ્ય બની જાય. બ્રાહ્મણપુત્રીએ
 આ વૃક્ષની જડીને મનુષ્યની ખવડાવવાનો નિચાર

જે જીવ આવા માર્ગ તરફ વળ્યો હોય, અર્થાત્ માર્ગમાં પ્રવેશવાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી હોય, પણ માર્ગમાં પ્રવેશ ન કર્યો હોય તે માર્ગાભિમુખ કહેવાય અને જેણે એ માર્ગમાં પ્રવેશ કરી દીધો હોય તે માર્ગપતિત કહેવાય.^{૮૦}

અથ નિર્ભયાષ્ટકમ્ ॥૧૭॥

યસ્ય નાસ્તિ પરાપેક્ષા, સ્વભાવાઽદ્વૈતગામિનઃ ।

તસ્ય કિં ન ભયશ્રાન્તિ-શ્રાન્તિસન્તાનતાનવમ્ ? ॥૧॥

• (૧) શ્વ. - સ્વભાવની એકતાને પામેલા ય. - જેને પ. - બીજાની અપેક્ષા ના. - નથી, ત. - તેને મ. - ભયની શ્રાન્તિથી થયેલ ખેદની પરંપરાનું અવપાશું કિં ન - શું ન મેળવે ?

(૧) કેવળ આત્મસ્વભાવમાં રમનારા અને પરની (દેવલેષ્ટાદિ ગુણની) અપેક્ષાથી રહિતને ભયની શ્રાન્તિથી થતા ખેદની પરંપરા પાતળી બની જાય છે.

૮૦. પો. વિ. ગા. ૧૭૬, ઉ. પ. ગા. ૨૫૩, કા. કા. ૧૬ ગા. ૨-૪, પચા. ૩ ગા. ૩, ક. વિ. મચ્ચ-જ્ઞાનુ ૫૮.

રમનારા હોવાથી એમને ભયબ્રાન્તિથી થતો ખેદ-
ચિંતા ન હોય.

भवसौख्येन किं भूरि-भयज्वलनभस्मना ? ।

सदा भयोज्झितज्ञान-सुखमेव विशिष्यते ॥२॥

(૨) મૂ - ઘણા ભય રૂપ અગ્નિની ગળે જોવા મ. -
સંસારના મુખથી ફિ - શુ ? સરા - હમેશાં મ. - ભયગ્રસ્ત
જ્ઞાન મુખ જ વિ. - સર્વાધિક છે.

(૨) બહુ ભય રૂપ અગ્નિની રાખ સમાન
સંસાર મુખોથી શુ ? અર્થાત્ સંસારમુખ ભય
રૂપ અગ્નિથી બળી ગયેલું હોવાથી નકામું છે
સદા ભયથી રહિત જ્ઞાનમુખ જ સર્વમુખોથી
ઉત્તમ છે ૮૨

न गोप्य क्वापि नागोप्य, हेय देयं च न क्वचित् ।
क्व गमेन मुने स्थेय, देयं ज्ञानेन पश्यतः ? ॥३॥

(૩) જા - જાણવા યોગ્યને જા. - જાનથી વ. - તેના
મુનેઃ - મનિને ક્વાપિ - ક્યાય પણ ન ગો. - છુપાવવા
યોગ્ય નથી ન જા. - મન્યા યોગ્ય નથી, ક્વ - ક્યાય
દેવ - છોડવા યોગ્ય ન - અને દેવ - આપવા યોગ્ય ન -
નથી આવી મનિમા મ. - ભય કા - ક્યા સ્થેય - રહે ?

(૩) જાણવા યોગ્ય વસ્તુને જાનથી જાણવા
મુનિને ક્યાય છુપાવવા જેવું નથી, તેની પાસે

ગુણોથી પૂર્ણ નથી તો જાત પ્રશંસા નકામી છે
જે તું ગુણોથી પૂર્ણ છે તો પણ જાત પ્રશંસાની
જરૂર નથી.

જે ગુણોથી અપૂર્ણ છે તેને આત્મપ્રશંસા
કચ્ची થોગ્ય નથી. કારણ કે તેનાથી ફોગટ ફુલા-
વાનું થાય છે. જે ગુણોથી પૂર્ણ છે તેને આત્મ
પ્રશંસા કરવાની જરૂર જ રહેતી નથી. કારણ કે
એના ગુણો ગુણાબધુપની મુવાસની જેમ સ્વત
ચાતરકે ફેલાય છે. જાનાર, કલમાગ્યાતિ આવરણ જ
ફેલાને કહે છે એ ન્યાયે સ્વયમેવ ગુણો પ્રગટ
થાય છે

શ્રોયાંદ્રમમ્ય મૃત્તાનિ, સ્વાન્દ્રયોરમપ્રવાહતઃ ।

પુણ્યાનિ પ્રકટીકુર્વન, ફલત્તિ સમવાસ્યમિ ? ॥૨॥

(૧) શ્ર - કૃપાળુ ઉપ જાતા પુ. મ - પુણ્ય ઉપ
મૃત્તાનિ ૧ મ. - પોતાના ઉન્દ્રયવાદ ઉપ પાળીના પ્રવાહત
પ્ર. - પ્રગટ કરતો ફલ તિ મ. - ફળ શુ પામીશ ?

(૨) સ્વાન્દ્રય ઉપ પાળીના પ્રવાહતી કૃપાળુ
ઉપ જાતા મૃત્તાનિ જેવા મુકુતેને પ્રગટ કરતો
તુ હા નિ પાને જે જાતા મૃત્તાનિ પ્રગટ થઈ
જાય તે જગમ કૃપ ન આવે. ૮૫

એમ વિચારવાથી આઠ કાર ઘટે છે. આઠકાર ઘટવાથી સ્વોત્કર્ષ પણ ઘટે છે. જેમ કેક આદિ દોષથી તાવ આવે છે તેમ હું કહ્યું છું એવી ઉગ્રપણાની દૃષ્ટિ રૂપ દોષથી આઠકાર થાય છે. એટલે જેમ કેક વગેરે દોષ દૂર થતા તાવ દૂર થાય છે તેમ ઉક્ત ભાવનાથી આઠકાર દોષ દૂર થાય છે.

શરીરરૂપલાવણ્ય-ગ્રામાગમવનાદિભિ ।

उत्कर्षं परंपर्यागैश्चिदानन्दवन्मय क. ? ॥'॥

(૫) વિ. - જ્ઞાન અને આનંદથી ભરપૂર આત્માને જ. - શરીરના રૂપ અને સૌંદર્ય, ગામ, ષગીંગા અને ધન આદિ રૂપ પ. - પરદાના ધર્મોથી ર. - અભિમાન ર - મો ?

(૫) ચિદાનંદથી પૂર્ણને શરીર, રૂપ, લાવણ્ય, ગામ, ષગીંગા, ધન આદિ પરદા ધર્મોથી અભિમાન મો ? અર્થાત શરીર આદિથી અભિમાન દરેક એ ચિદાનંદપૂર્ણ માટે ઠીક ન થાય

એમ પુરુષ મર્યાદા ધનથી પાત્રાને ધનવાન ન માને, કારણ કે તેનાથી એને કોઈ વાત મળે નથી, અર્થાત તે પરદા ધર્મો અભિમાન ન કરે તે કારણે વિવેકી ગામ શરીર આદિ પરદા ધર્મો ન માને, કારણ કે તેનાથી

હોવાથી તથા અન્ય જીવોએ પણ ભોગવેલા હોવાથી
(એકા અન્નની જેમ) તુલ્ય છે. તુલ્ય વસ્તુઓનો
અભિમાન શો ? આમ, મહામુનિ બંને પ્રકારના
પદ્યોથી અભિમાન કરતા નથી.

શ્લોક ગચ્છન્ સમુદ્રોઽપિ સ્વોત્કર્ષવચનેરિતઃ ।

ગુણોવાન્ બુદ્ધબુદ્ધીક્રમ્ય, વિનાશયસિ કિ મુદ્ધા ॥૭॥

(૭) સમુદ્રોઽપિ - મર્યાદા મર્યાદા હોવા છતાં પણ
સ્વો. - પોતાના અભિમાન ઉપ પવનથી પ્રેરાયેલો શ્લોક ગ -
વ્યાકુલતાને પામતો ગુ. - ગુણના સમ્પ્રદાયને બુ. - પગપોટા
ઉપ કરીને મુદ્ધા - ફોગટ મિ ત્રિ - કેમ વિનાશ કરે છે ?

(૭) મહાનુભાવ ! અમુદ્ર=માધુવેશની મર્યાદા
મર્યાદા હોવા છતાં, સ્વોત્કર્ષ ઉપ પવનથી પ્રેરાઈને
આમ પામતો તુ જ્ઞાનાન્નિગુણોના પુજને પરંપાટા
ઉપ કરીને ફોગટ શા માટે વિનાશ કરે છે ? જેમ
અમુદ્રને પવનના બળે પાણીને પગપોટા ઉપ કરીને
વિનાશ કરે એમ જોઈ નથી, તેમ ઉન્નત પુરુષને
ઉન્નતથી પોતાના ગુણોનો વિનાશ કરે એમ જોઈ નથી.

તિર્ણેશ્વરચ્છિન્ના-ડનન્તચિન્માત્રમૂર્તયઃ ।

ચારિત્રા મરિતોદર્શા-ડપરુષોત્તમપદ્મના ॥૮॥

(૮) તિર્ણેશ્વર - મર્યાદા નથી (૧ -) અવિકતા અને
(૨ -) અનિર્ણય (૩ -) અવિદ્ય (૪ -)
(૫ -) અવિદ્ય (૬ -) અવિદ્ય (૭ -)
(૮ -) અવિદ્ય (૯ -) અવિદ્ય (૧૦ -)

દષ્ટિ તુ - તો ની. આ. - રૂપ રહિત આત્મામા મ. - મગ્ન થાય છે.

(૧) પૌદ્ગલિક દષ્ટિ (રૂપત્રાણી હોવાથી) રૂપ લેઈને તેમાં મોહ પામે છે. જ્યારે તત્ત્વ-દષ્ટિ (રૂપ રહિત હોવાથી) રૂપ રહિત આત્મામા મગ્ન થાય છે ૮૭

અમવાદી વહિર્દષ્ટિ-વ્રમચ્છાયા તદીક્ષણમ્ ।

અધ્રાન્તસ્તત્ત્વદષ્ટિસ્તુ, નાસ્ત્રાં જાતે મુખાશયા ॥૨૧॥

(૨) વ - બાહ્ય દષ્ટિ ધ્ર. - આન્તિની વાડી છે. ત. - બાહ્ય દષ્ટિનો પ્રકાશ ધ્ર. - આન્તિની છાયા છે. તુ - પરંતુ અ ત. - આન્તિ રહિત તત્ત્વની દષ્ટિવાળો અમ્યા - અમની છાયામા મુ. - મુખની ઈચ્છાથી ન જાતે - મૂનો નથી.

(૨) બાહ્યદષ્ટિ આન્તિની વાડી છે. બાહ્ય-દષ્ટિનો પ્રકાશ આન્તિની છાયા છે. આન્તિ રહિત તત્ત્વદષ્ટિવાળો આત્મા મુખની ઈચ્છાથી આન્તિની છાયામા ગમન કરતો નથી.

પૌદ્ગલિક વસ્તુઓમાં મુખ છે એવી બુદ્ધિ એ બાહ્યદષ્ટિ છે. આવી બુદ્ધિ (= બાહ્યદષ્ટિ) આન્તિથી-વિપરીત જ્ઞાનથી થાય છે. આથી અહીં બાહ્યદષ્ટિને આન્તિની વાડી કહી છે. બાહ્યદષ્ટિનો પ્રકાશ એટલે કે બાહ્યદષ્ટિથી જોવા એ આન્તિની

આહી બાહ્યદષ્ટિ અને તત્ત્વદષ્ટિમાં કેટલો ભેદ છે તે બતાવ્યું છે. એક જ ક્રિયા દષ્ટિના ભેદથી ભિન્ન ભિન્ન પરિણામ આપનારી બને છે. બાહ્યદષ્ટિથી જોતા જે વસ્તુ મોડ, વધારે છે, તે જ વસ્તુ તત્ત્વદષ્ટિથી જોતા મોડનો નાશ કરે છે.”

વાત્સલ્યે. મુધામાર-ઘટિતા માતિ મુન્દરી ।

તત્ત્વદષ્ટેસ્તુ સા માક્ષાદ્, વિગ્નન્નવિઠગદર્શી ॥૩॥

(૪) વા. - બાહ્ય દષ્ટિને મુ. - ઉપાળી સ્ત્રી મુ. - અમૃતના સારથી વહેલી માતિ - ભાગે છે ત. - તત્ત્વદષ્ટિને તુ - તેા સા - તે સ્ત્રી મા. - પ્રત્યક્ષ વિ - વિઠા અને મત્રની દાડલી જેવા ઉગ્ગ્રવાળી (લાગે છે.)

(૪) બાહ્યદષ્ટિને ઉપાળી સ્ત્રી અમૃતના સારથી વહેલી ભાગે છે. તત્ત્વદષ્ટિને તેા તેનું ઉગ્ગ્ર પ્રત્યક્ષ વિઠા-મત્રથી લાંબી દાડલી ભાગે છે.

લાવણ્યલક્ષ્મીપુત્ર, વપુ પડયતિ વાત્સલ્ય ।

તત્ત્વદષ્ટિ શ્વહાક્ષાતા, મદ્ય દર્શિ કુળાકુળમ ॥૪॥

(૫) વા. - બાહ્યદષ્ટિ તત્ત્વ - અર્થને તા - મોડનો નાશ કરવાથી પરિણામ - મોડ છે ત. - તત્ત્વદષ્ટિ વ. મ -

૮૬ મ મ મા ૧૬૫ સ્ત્રી ૧૬૫, માક્ષા મા. ૮૭
૭ મ ૧, મા. મા મા ૧૧૦ વગેરે તથા ૧૬૮
વગેરે, મ. મા. ૧૦૧ થી ૧૬૬, ૬૧ દા. ૭૮
મા ૧૦૩ ૧૬, મા. મ મા ૫૦૦ વગેરે.

ધારણ કરવાથી મ. - મહાત્મા વેત્તિ - જાણે છે, ત. - તત્ત્વ-
જ્ઞાની વિ. - જ્ઞાનની પ્રભુતાથી (મહાન જાણે છે.)

(૭) બાહ્યદષ્ટિ શરીરે રાખ ચોળવાથી, મસ્તકે
મુંડન કરવાથી અને શરીર ઉપર મેલ ધારણ
કરવાથી 'આ મહાત્મા છે' એમ જાણે છે, માને
છે. પણ તત્ત્વજ્ઞાની જ્ઞાનની પ્રભુતાથી મહાન
માને છે. ૮૯

ન વિકાગય વિશ્વસ્યો-પકાગયૈવ નિર્મિતાઃ ।

સ્ફુરન્કારુણ્યધીયૂપ-વૃષ્ટ્યસ્તત્ત્વદૃષ્ટ્ય ॥૮॥

(૮) રફ. - સ્ફુગયમાન કરુણા રૂપ અમૃતની વૃષ્ટિ છે
જેઓથી એવા ત - તત્ત્વની દૃષ્ટિવાળા પુરુષો વિ. - વિકારને
માટે ન - નહિ, (પણ) વિ. - જગતના ઉ - ઉપકાર માટે
અ - જ નિ. - ઉત્પન્ન કરેલા છે.

(૮) વિકાસ પામતી કરુણા રૂપ અમૃતની
વૃષ્ટિ કરનારા તત્ત્વદષ્ટિ પુરુષોનું નિર્માણ (-જન્મ)
વિકાર માટે નહિ, કિંતુ વિશ્વના ઉપકાર માટે છે.

અથ સર્વસમૃદ્ધચક્રકમ્ ॥૯॥

વાયશ્વિત્રચાંસ્તુ, મુદ્રિતેષુ મહાત્મન. ।

અન્તર્ગયાયનામન્તે, સ્ફુટા મયાં મમૃદયઃ ॥૧॥

સ્તનૈસ્ત્રિભિઃ પવિત્રા યા, સ્ત્રોતોભિરિવ જાહ્લવી ।

સિદ્ધયોગસ્ય સાપ્યહંતપદવી ન દવીયસી ॥૮॥

(૮) સ્ત્રોતોભિઃ જાહ્લવી ડવ - (ત્રણ) પ્રવાહોથી ગંગાની જેમ યા - જે સ્તનૈસ્ત્રિભિઃ પવિત્રા - જ્ઞાનાદિ ત્રણ સ્ત્રોતોથી પવિત્ર છે મા - તે અ. - તીર્થ કંઠ પદવી અપિ - પણ સિ. - સિદ્ધયોગવાળાને દ. ન - અહુ દૂર નથી.

(૮) ત્રણ પ્રવાહોથી પવિત્ર ગંગાનદીની જેમ સમ્યગ્દર્શનાદિ ત્રણ સ્ત્રોતોથી પવિત્ર અસિદ્ધિંત પદવી પણ સિદ્ધયોગ માધુને દૂર નથી.

સિદ્ધયોગીને સમાપત્તિ આદિ ધ્યાનથી તીર્થ કંઠના ઉદ્દર્શન થાય છે. ગંગા પાતાલ, મનુષ્ય અને સ્વર્ગ લોકમા વહે છે, આથી તેના ત્રણ પ્રવાહો છે.

અથ કર્મવિપાકચિંતનાષ્ટકમ્ ॥૭૨॥

દુઃખ પ્રાપ્ય ન દીન સ્યાત, મુઃખ પ્રાપ્ય ચ વિમ્મિતઃ ।

મુનિ કર્મેવિપાકસ્ય, નાનન પાવજ જગત્ ॥૭૩॥

(૧) ૧. - જગતને દ. - કર્મના વિપાકને ૫. - હાર્યોને ૨. - જાણના મનિ - આજ ના પ્રા. - દુઃખ પ્રાપ્તિને ૩. ન ૪. - જાણ ન ગાય, ન - અને ૫. પ્રા. - ૬. - પાવજને ૭. - વિમ્મિત (ન શાપ)

વિપમા કર્મણઃ સૃષ્ટિ-દૃષ્ટા કરમપૃષ્ટવત્ ।

જાત્યાદિભૂતિવૈપમ્યાત્, કા રતિસ્તત્ર યોગિનઃ ? ॥૩૩॥

(૪) ક. સ. - કર્મની રચના જા. - જાતિ આત્મની ઉત્પત્તિના વિપમપણાથી ક. - ઊંટની પીઠના જેવી વિ - સરખી નહિ-અસમાન દૃષ્ટા - જોઈ છે. (આથી) યો. - યોગીઓને તત્ર - તેમાં કા રતિઃ - શી પ્રીતિ (થાય) ?

(૪) કોઈ ઉચ્ચ જાતિમાં જન્મે, તો કોઈ નીચ જાતિમાં જન્મે, કોઈ રાજા બને, તો કોઈ ભિખારી બને; કોઈ પંડિતશિરોમણિ બને, તો કોઈ મૂર્ખશેખર બને.. આમ કર્મની મૃદિ ઊંટની પીઠની જેમ વિપમ (=અસમાન) છે. કર્મમૃદિની આવી વિપમતા જોનારા યોગીને એમાં શાનો આનંદ આવે ? ૮૩

આરુઢાઃ પ્રશમશ્રણિં, શ્રુતકેવલિનાંડપિ ચ ।

ધ્રામ્યજ્ઞેડનન્તમંસાર-મહાં દુષ્ટેન કર્મણા ॥૩૪॥

(૫) અહો - આશ્ચર્ય ! પ્ર. જા. - ઉપશમ શ્રેણિ ઉપર ચડતા ધ - અને શ્રુ. - ચૌદપૂર્વધરે અનિ - પાગ દ. ૧ - દંડ કર્મ વડે અ. - અનંત મંસાર દ્રા. - ભમાડાય છે

(૫) અહો ! ઉપશમ શ્રેણિમાં અગિયારમી ગુણસ્થાનક મુધી પોગાચલાઓને અને ચૌદપૂર્વ-ધરેને પાગ દૃષ્ટ કર્મ અનંત દોષ મુધી મંસારમાં પડિપ્રમાણ કરાવે છે

ધર્મને હરે છે. અરમાવર્તમાં કર્મવિપાકનું બળ ઘટી જાય છે. છતાં ત્યાં પણ એ સખણો રહેતો નથી. એ અરમાવર્તમા પણ ભાવથી ચારિત્રનું પાલન કરતા સાધુને શંકાદિ અતિચારો લગાડે છે. આ દૃષ્ટિએ આહીં કહ્યું કે અરમાવર્તી સાધુના છિદ્રો ભેદને કર્મવિપાક હર્ષ પામે છે.

સામ્યં વિભર્તિ ચ કર્મ-વિપાકં હૃદિ ચિન્તયન્ ।

સ एव स्याच्चिदानन्द-मकरन्दमधुव्रतः ॥૮॥

(૮) ચ. - જે હૃદિ - હૃદયમાં ક - કર્મના વિપાકને ચિં. - ચિન્તવતો સા. - સખભાવ વિ. - ધારણ કરે છે, સ एव - તે જ (યોગી) ચિ. - જ્ઞાનાનંદ ૩૫ પુષ્પ રમનો ભોગી ભ્રમર સ્યાન્ - થાય.

(૮) કર્મના શુભાશુભ વિપાકને હૃદયમાં વિચારીને જે સખતા ધારણ કરે છે, તે જ જ્ઞાનાનંદ ૩૫ પુષ્પપન્થિભક્તનો ભોગી ભ્રમર બને છે.

अथ भवोद्देगाष्टकम् ॥૯॥

यस्य गम्भीरमभ्यस्या-ऽमानयद्भ्रमयं तलम् ।

गन्ता व्यसनशैल्यौत्र, पन्थानो यत्र दुर्गमाः ॥૧॥

पातालवल्गुना यत्र, भूतामृतृष्णामदानिर्ले ।

कषायार्थिभक्त्या-येदाहृदि चित्तव्रते ॥૨॥

(૧-૫) સંસાર સમુદ્રનો મધ્યભાગ અગાધ છે, તળિયું અજ્ઞાન રૂપ વજ્રથી બનેલું છે, ત્યાં જવાના માર્ગો સંકટ રૂપ પર્વતોથી ઘેરાયેલા અને મુશ્કેલીથી જઈ શકાય તેવા છે. (૨) એમાં તૃણ રૂપ મહાવાયુથી ભરેલા ક્રોધાદિ કષાયો રૂપ આ પાતાળ કળશો ચિત્તસંકલ્પ રૂપ વેલાની^{૬૪} ભગ્તી કરે છે. (૩) એના મધ્યભાગમાં સ્નેહ^{૬૫} રૂપ કાષ્ઠોથી કામ રૂપ વડવાનલ સળગી રહ્યો છે. એ લયકર રોગ-શોકાદિ રૂપ મત્સ્ય-કાચળાઓથી સંકીર્ણ છે

૬૪ લવણ સમુદ્રના અતિ મધ્યભાગમાં તળિયે મોટા પડાના આકારવાળા ચાર દિશામાં આ પાતાળ કળશો છે. દરેક કળશના નીચેના ત્રીજા ભાગમાં કેવળ વાયુ, મધ્યના ત્રીજા ભાગમાં વાયુ-જળ મિશ્ર અને ઉપરના ત્રીજા ભાગમાં કેવળ જળ હોય છે. તેમ મનુષ્યના પેટમાં ગળેલો આમોચ્છ્વાસ રૂપ પ્રાણવાયુ પેટમાં અભાવથી જ ઉત્પન્ન થઈ ઉચ્છ્વાસ રૂપ અદાઃ નીકળે છે તેમ, કળશમાં મહાવાયુ ઉત્પન્ન થઈ કળશની અદાઃ નીકળવાનો પ્રયત્ન કરતાં તેણે તેમ જાણે છે આથી સમુદ્રની વેળા મદિ પામે છે. એક અંગે-ગાયમાં જે વજન આમ બને છે આનું વિશેષ વર્તે દોનમમામ વર્ગે - દાખાથી જોઈ શકાય

૬૫ સંસારમાં જે સ્નેહ-સ્નેહરૂપ અને અન્ય જે સ્નેહ-જળી.

પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિમાં બાહ્ય (વેશ વગેરે)
ચારિત્ર હોવા છતાં શ્રેણિક મહારાજના દુર્મુખ
નામના સૈનિકનાં વચનો સાંભળી રૌદ્રધ્યાન થવાથી
સાતમી નરકગતિ પ્રાપ્તિ કર્મબંધ થયો. ભરત
મહારાજને દ્રવ્ય ચારિત્ર વિના પણ શુભભાવનાથી
શુકલધ્યાનમાં ચઢી જવાથી કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ
થઈ. ૧૦૩

લોકસંજાજિત સાધુ, પરબ્રહ્મસમાધિમાન્ ।
સુખમાસ્તે ગતદ્રોહ-મમતામત્સરજ્વર. ॥૮॥

(૮) લો.-લોકસંજાથી રહિત, વ.-પરબ્રહ્મમાં સમાધિ
વાળા (અને) ગ - ગયો છે દ્રોહ, મમતા અને મત્સર ૩૫
જ્વર જેનો એવા માનુ - મુનિ મુગમાસ્તે - સુખે રહે છે.

(૮) લોકમંજાથી મુક્ત, પરબ્રહ્મમાં લીન, દ્રોહ,
મમતા અને મત્સર ૩૫ જ્વરથી રહિત સાધુ મુખે
રહે છે. ૧૦૪

અથ જાગ્રદૃષ્ટ્યરૂપ ॥૨૫॥

ચર્મચતુર્નૃત મર્ચ, દેદાથાપચિચશુપ ।

મર્ચતથશુપ મિદા, સાચય જાગ્રત્ચશુપ. ॥૨॥

૧૦૨ ૬ મા ગા ૨૦

૧૦૬ ૩ ૨. ૧. ૧૦૬

(૧) મર્ગ - સવળા મનુષ્યો ચ - ચર્મચક્ષુને પ્રાગ્ણ્ય
 દેખાતા છે. દશ - દેવો ળ. - અવધિજ્ઞાન રૂપ ચક્ષુ છે
 જેમને જોવા છે. મિત્રા - સિદ્ધો મ. - સર્વ આત્મપ્રદેશે
 દેવજ્ઞાન-દર્શન રૂપ ચક્ષુ છે જેમને જોવા છે. સાધવ -
 સાધનોના ળા - નાસ્ત્ર રૂપ ચક્ષુ છે જેમને જોવા છે

(૨) અધ્યા મનુષ્યોને ચર્મની આળ હોય છે.
 દેવોને અવધિજ્ઞાન રૂપ ચક્ષુ હોય છે. સિદ્ધોને દેવલ-
 જ્ઞાન રૂપ ચક્ષુ હોય છે સાધુઓને શાસ્ત્ર એ જ
 રૂપ હોય છે ૧૮૫

કુરુ વિજ્ઞાનિવાંધર્મ-સ્તિયંગ્લોરપિવર્તિન ।

તત્પાત્ર નાશાનદેદ્યન્તે, જ્ઞાનિન શાસ્ત્રચક્ષુષા ॥૨॥

(૧) ક - જ્ઞાનીઓના ળા. - નાસ્ત્ર રૂપ ચક્ષુથી જ -
 ૧૮૫ - જેમને નિઃકલિહિમા (વિવર્તિન -) પરિણામ
 ૧૮૫ - જેમને વાંછાઓને જે દેવ-અ-જ્ઞાન -

અંધ પણ આત્મસાધનામાં બાધક બનતો નથી.

ચિન્માત્રદીપકાં ગચ્છેદ્, નિર્વાતસ્થાનસન્નિભૈ. ।
નિષ્પરિશ્રદ્ધતાસ્થૈર્યં, ધર્મોપકરણૈરપિ ॥૭॥

(૭) ચિ. - જ્ઞાનના જ દીપક રૂપ અપ્રમત્ત સાધુ નિ-
પવનરહિત સ્થાનના જેવા વ. - ધર્મના ઉપકરણોથી અનિ-
પણ નિ. - પરિશ્રદ્ધતા ત્યાગ રૂપ સ્થિરતાને ગ. - પામે છે.

(૭) જ્ઞાનના (જ) દીપક રૂપ અપ્રમત્ત સાધુ
પવનરહિત સ્થાન તુલ્ય ધર્મોપકરણોથી પણ નિષ્પરિ-
શ્રદ્ધતાની સ્થિરતા પામે છે, અર્થાત્ ધર્મોપકરણો
જ્ઞાન અને આરિત્રમાં સહાયક હોવાથી અપ્રમત્ત
સાધુ ધર્મોપકરણ રાખવા છતાં પરિશ્રદ્ધ રહિત છે.

મૂર્છા વિના ધર્મોપકરણનું ગ્રહણ થાય જ
નહિ, આથી ધર્મોપકરણો પણ પરિશ્રદ્ધ જ છે એવી
દિગ્બરેશની માન્યતા જોડી છે, એ જાણાવવા આ
શ્લોક છે. દીપકની સ્થિરતા માટે જે સાધનની
જરૂર છે. (૧) તેજ અને (૨) પવનરહિત સ્થાન.
દીપકમાં પ્રમાણુસર તેજ હોવા છતાં જો પવનના
ઝપાટા લાગે તો તે બુઝાઈ જાય. તેમ જ્ઞાનના
દીપક રૂપ અપ્રમત્ત સાધુની સ્થિરતા માટે શોભ્ય
આત્મા અને ધર્મોપકરણ એ બે સાધનની જરૂર છે.
તેજના સ્થાને યુગ્મ આત્મા છે અને પવનરહિત

અથાનુભવાષ્ટકમ્ ॥૨૬॥

સન્ध्येવ દિનરાત્રિભ્યાં, કેવલશ્રુતયોઃ પૃથક્ ।
 બુધૈરનુભવો દૃષ્ટ , કેવલાર્કાદિજ્ઞાનૌદયઃ ॥૨૭॥

(૧) ઇવ - જેમ દિ. - દિવસ અને રાત્રીથી મધ્યા -
 સધ્યા (જુદી છે, તેમ) ક. - દેવલજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનથી જુદા-
 જુદો કે. - દેવલજ્ઞાન રૂપ સૂર્યના અરુણોદય સમાન થ. -
 અનુભવ બુધ - પડિતોએ જુદા - દીકો છે.

(૧) જેમ મધ્યા દિવસ અને રાત્રીથી જુદી
 છે, તેમ દેવલજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનથી જુદો દેવલજ્ઞાન
 રૂપ સૂર્યના અરુણોદય સમાન અનુભવ પડિતોએ
 જોયો છે.

અનુભવ જ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાનનું કાર્ય છે, અને
 દેવલજ્ઞાનનું અમાધાગ્ય કાર્ય છે. અર્થાત્ શ્રુતજ્ઞાનના
 અભ્યાસથી અનુભવજ્ઞાન થાય છે, અને ઉપા પછી
 તુલ્ય સૂર્યેત્ય થાય છે તેમ અનુભવ જ્ઞાન પછી
 તુલ્ય-અનર્મુલ્તમ દેવલજ્ઞાન થાય છે. જેમ
 સૂર્યેત્ય થવાનો તોય ત્યારે પોતા ઉપા પ્રગટે છે,
 તેમ દેવલજ્ઞાન થવાનું તોય ત્યારે પોતાં અનુભવ
 જ્ઞાન થાય છે. અનુભવજ્ઞાનને પ્રાતિજ્ઞાન પણ
 કહેવાય અને છે આ જ્ઞાન શ્રુતશ્રેણિમાં

તેમજ છ. ૧૧૪

ત્યાપાર સ્વયંભાવ્યાણાં ત્રિકપ્રવર્તનં તથા પિ ।

પારં તુ પ્રાપ્યત્યેવો-ડનુ-નરા મયરાન્ત્રિ ॥૨॥

(૨) પા. - અર્થ ॥ સ્વયંભાવ્યા - ઉદયમ પિ - પિ ॥ ત

પત્યાપનાઃ પદ - ૨૪ જે. મ - સ્વયંભાવ્યા - ૨૫ સ્વયંભાવ્યા - ૨૬

ત - ૨૭ પદ - ૨૮ પા. - આનુભવ પા - ૨૯ મારે જે પિ -

નિર્મિત (સંભાવના થા આનુભવ ત પમારે જે સ્વયંભાવ્યા

નિર્મિત-સ્વયંભાવ્યા જે)

અતીન્દ્રિય પરં બ્રહ્મ, વિશુદ્ધાનુભવં વિના ।

શાસ્ત્રયુક્તિશતેનાપિ, ન ગમ્યં યદ્ વુદ્ધા જગુ ॥૩૭॥

જ્ઞાયેરન્ હેતુવાદેન, પદાર્થા યદ્યતીન્દ્રિયાઃ ।

કાલેનૈતાવતા પ્રાજ્ઞૈઃ, કૃત સ્યાન્ તેપુ નિશ્ચયઃ ॥૩૮॥

(૩) અ. - ઇન્દ્રિયોથી ન જાણી શકાય એવો પર-સર્વ ઉપાધિથી રહિત-શુદ્ધ બ્રહ્મ-આત્મા વિ. વિના-વિશુદ્ધ અનુભવ સિવાય જ્ઞા. - શાસ્ત્રની મે કહેયો યુક્તિઓથી પણ ગમ્ય ન - જાણી શકાય નહિ. યદ્ - જેથી વુદ્ધાઃ - પડિતોએ જગુ - (નીચે મુજબ) કહ્યું છે.

(૪) યદિ - જો અ. - ઇન્દ્રિયોથી ન જાણી શકાય એવો પ.-પદાર્થો હે.-યુક્તિથી જ્ઞા. - (દૃષ્ટેલીમા ગેહ્યા આમળાની જેમ) જાણાય (તો) જ. જા.-એટલા કાળે પ્રાજ્ઞૈઃ - પડિતોએ તેપુ - તે અતીન્દ્રિય પદાર્થોમા નિ. - નિશ્ચય કૃત સ્યાન્ - કરી લીધો હોય.

(૩-૪) ઇન્દ્રિયોથી ન જાણી શકાતો અને સઘળી ઉપાધિથી રહિત શુદ્ધ આત્મા વિશુદ્ધ અનુભવ વિના સેકહેયો શાસ્ત્રયુક્તિઓથી પણ જાણી શકાય નહિ. આથી જ પડિતોએ કહ્યું છે કે-

જો અતીન્દ્રિય પદાર્થો શાસ્ત્રોક્ત યુક્તિઓથી દૃષ્ટેલીમા એવા આમળાની પેઠે જાણી શકાતા હોય તો પડિત મુજબએ આટલા કાળ મુખીમા ક્યારેય તે પદાર્થમા અમુક પદાર્થ અમુક સ્વરૂપે જ છે એમ જાણ દિવ નિર્ગૂણ કરી નાખ્યો હોય.

રૂપ વિશુદ્ધ આત્માને જાણે છે. આત્મા સ્વ-
પ્રકાશ રૂપ છે, એટલે કે એને જાણવા-જોવા માટે
અન્ય સાધનની જરૂર પડતી નથી. જેમ ઘટ
વગેરેને જોવા સૂર્ય આદિના પ્રકાશની જરૂર રહે
છે, તેમ આત્માને જોવા આત્મા સિવાય અન્યના
પ્રકાશની જરૂર નથી. આત્મા નીપજની જેમ સ્વયં
પ્રકાશરૂપ છે.

अथ योगाष्टकम् ॥२७॥

મોક્ષેણ યોજનાદ્ યોગઃ, સર્વોડ્યાચાર કૃષ્યતે ।

વિશિષ્ય મ્યાનવર્ણાર્થા-લક્ષ્યનૈકાગ્રચમોચરઃ ॥૧॥

(૧) મો. - મોક્ષની સાથે યો. - (આત્માને) જોડવાથી
મર્ગદર્શિ - અર્થાત્ યો. - આચાર યોગ - યોગ ક. - ધર્મના
છે. - જોવાય છે વિ. - વિશેષ કરીને મ્યાન. - મદા, અદા,
વર્ણના અર્થ, આત્મન (- પ્રતિભાદિ) અને એકાગ્રતા
(મોન -) સમગ્ર આચાર યોગ છે.

(૧) આત્માને મોક્ષની સાથે જોડે તે યોગ.
યોગશબ્દનો આ (વ્યુત્પત્તિમિદ્ધ) અર્થ ધર્મના
મયના અચારમા ઘટતો તેવાથી સામાન્યથી
ધર્મના મયના ય આચારના યોગ રૂપ છે. વિશેષ
રૂપ મ્યાન, વર્ણ, અર્થ, આત્મજન અને એકાગ્રતા
જેમ પણ પ્રકારે યોગ છે.

સ્વૈર્થ - સ્થિરતા યોગ છે. અ.-ખીજના અર્થનું સાધન થાય (-જેનાથી ખીજનું પણ હિત થાય) એ સિદ્ધિ-સિદ્ધિયોગ છે.

(૪) યોગીની યોગસંખ ધી વાતો સાંભળતાં પ્રીતિ થાય એ ઇચ્છાયોગ. શાસ્ત્રોક્ત વિધિ મુજબ સંપૂર્ણ યોગપાલન એ પ્રવૃત્તિયોગ. યોગના પાલનમાં અતિચારોના ભયનો અભાવ તે સ્થિરતાયોગ. સ્થાનાદિયોગ ખીજઓના પણ હિતનું કારણ બને એ સિદ્ધિયોગ છે.

ઇચ્છા આદિ ચાર અવસ્થાઓ ઉત્તરોત્તર ચઢિયાતી છે. યોગને જાણવાની ઇચ્છા થાય. યોગને જાણીને આનંદ થાય. આનંદથી શાસ્ત્રોક્ત વિધિ મુજબ સંપૂર્ણપણે યોગપાલનનો ઉદ્ભાસ જાગે. પણ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર આદિ અનુકૂલ સાધનની ન્યૂનતાના કારણે સંપૂર્ણ રીતે યોગપાલન ન થઈ શકે, અથવા પ્રમાણમાં થઈ શકે, તેમાં પણ અનેક દોષો લાગે. યોગની આ અવસ્થા ઇચ્છાયોગ છે. આ યોગમાં વિધિનું સંપૂર્ણ પાલન થતું નથી. પણ વિધિ પ્રત્યે અને વિધિપાલન ટરનારાઓ પ્રત્યે બહુમાન અવસ્થા હોય છે. એટલે કલિતાર્થ એ થયો કે વિધિ અને વિધિ આચરનારાઓ પ્રત્યે બહુમાનપૂર્વક યથાશક્તિ અથવા યોગપાલન-યોગાભ્યાસ એ ઇચ્છાયોગ છે. પ્રવૃત્તિ ત્રીયોદ્ભાગથી શાસ્ત્રોક્ત વિધિ મુજબ સંપૂર્ણ

અર્થાલમ્બનયોઞ્ચૈત્ય-ચન્દનાદૌ ત્રિભાવનમ્ ।

શ્રેયસે યોગિનઃ સ્થાન-વર્ણયોર્યત્ન એવ ચ ॥૫॥

(૫) ચૈ. - ચૈત્યવદનાદિ ક્રિયામાં અ. - અર્થ અને આલમ્બનનુ વિ. - સ્મરણ કરવું, ચ - અને સ્થા. - સ્થાન અને વર્ણુમાં યત્ન એવ - ઉદ્ધમ જ (કાળજી જ) મો. - યોગીના શ્રે. - કસ્યાણુ માટે (થાય છે.)

(૫) ચૈત્યવદનાદિ ક્રિયામાં અર્થ અને આલમ્બન યોગનું વારંવાર સ્મરણ જ તથા સ્થાન અને વર્ણુમાં ઉદ્ધમ જ યોગીના હિત માટે થાય છે.

ભાવાર્થ. - ચૈત્યવદનાદિ ક્રિયામાં (અર્થ -) સૂત્રોના અર્થનો વિચાર કરતા રહેવું જોઈએ, (આલમ્બન -) દષ્ટિ પ્રતિમાદિ આલમ્બન ઉપર સ્થિર ગળવી જોઈએ, (સ્થાન -) જે વળતે જે મુદ્રા જોઈએ તે મુદ્રા છે કે નહિ તેનો ઉપયોગ ગળવો જોઈએ, (વર્ણુ -) અત્રો સ્ત્રીનાશર આદિ દ્વાપથી સ્પર્શન શુદ્ધ જોલાય છે કે નહિ તેનો ઉપયોગ ગળવો જોઈએ અર્થાન્ વિસ્તરે સ્થાનાદિ આરમ્ભા એકાગ્ર યનાત્મક જોઈએ. પ્રશ્ન - સ્થાનાદિ આરમ્ભા એકાગ્ર માથે વિસ્તરો ઉપયોગ કેવી રીતે કરે ? ઉત્તર - અર્થ વિસ્તરો ઉપયોગ સ્થાનથી ખસીને વર્ણુ ઉપર, વર્ણુથી ખસીને સ્થાન ઉપર કે અર્થ ઉપર, અર્થ ઉપરથી ખસીને આલમ્બન ઉપર

આહુકારનો ત્યાગ કરીને પ્રહરને-પરમાત્માને અર્પણ કરી દઈએ છીએ. આથી દરેક અનુષ્ઠાનમાં આ કાર્ય પરમાત્માએ કર્યું છે, મેં નથી કર્યું એવી બુદ્ધિ રહે છે. પ્રહાર્પણ કરવાથી આવી બુદ્ધિ રહેતી હોવાથી પ્રહાર્પણ પ્રહરયજના અંતર્ભાવનું કારણ છે, એટલે કે પ્રહાર્પણથી કર્મયજનો પ્રહરયજમાં અંતર્ભાવ (સમાવેશ) થઈ જાય છે. આથી જ્ઞાનયજની જેમ કર્મયજથી પણ આધ્યાત્મિક ભાવ રૂપ રૂપ મળે છે.

ઉક્ત પૂર્વપક્ષનું આ ગાથામાં સમાધાન કરવામાં આવ્યું છે પ્રહરયજના અંતર્ભાવનું માધન-કારણ પ્રહાર્પણ પણ યુક્ત છે. પણ કેવી રીતે? તમે જેવી રીતે પ્રહાર્પણ કરો છો તેવી રીતે નહિ ! કિંતુ, (મ્લેચ્છ-વચન મુ=) પાતાના કર્તા-પાત્રના ભાવ રૂપ અહકારનો હિમ થયે છને જ્ઞાનાવગ્નીયાદિ કર્મોના (વક્ત્રી=) જ્ઞાન રૂપ અગ્નિમ હિમ કરવા રૂપ પ્રહાર્પણ યુક્ત છે. અર્થાત્ અહકારનો ત્યાગ કરીને જ્ઞાન રૂપ અગ્નિમાં જ્ઞાનાવગ્નીયાદિ કર્મોને નાખવા નેહીએ. આ જ હિમમ્લેચ્છ વાક્ય છે. પેલું કહેલા અનુષ્ઠાનનું-કર્મનું આ પરમ નામ અર્પણ કરવું, અને કાર્ય પાત્રે

પ્રત્યયર્થનું પાલન કરનાર, (૮) આચારગના^{૧૨૭}
પ્રથમ શ્રુત સ્કંધના નવ અધ્યયનોમા પ્રતિપાદિત
આચારોની પરિણુતિવાળો, પરબ્રહ્મા સમાધિવાળો,
અર્થાત્ પરમાત્મામા એકતાની પરિણુતિવાળો,
અને ભાવયજ્ઞનો સ્વીકાર કરનાર સાધુ પાપથી
લેપાતો નથી.

અથ ભાવપૂજાષ્ટકમ્ ॥૨૯॥

દયામ્ભસા કૃતસ્નાન., સતોપશુભવહૃત્ ।
વિવેકતિલકભ્રાજી, ભાવનાપાવનાશય ॥ ૧ ॥
ભક્તિશ્રદ્ધાનયુસૃણો-ન્મિથ્રપાટીજ્જટૃર્વ ।
નવબ્રહ્માદ્ગતા દેવં, શુદ્ધમાત્માનમર્ચય ॥ ૨ ॥

(૧-૨) ડ. ક. - ત્યા ૩૫ જગથી કુર્ચ છે સ્નાન જેણે
એવો, મ. - સતોપ૩૫ ઉત્તત્વળ વસ્ત્રને ધારણ કરનાર,
વિ. - વિવેક ૩૫ તિલકથી ગામતો, મા - ભાવનાથી પવિત્ર
આગય છે જેનો એવો, (૨) મ. - ભક્તિ અને શ્રદ્ધા ૩૫

૧૨૭ આચારગ પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના નવ અધ્યયનોમાં પ્રત્ય-
યર્થના અને આચારોના પાલન માટે દેવોને મેવાથી
પ્રત્યયર્થ અધ્યયન છે. (નિગીયમુત્તર પીઠિત પ્રથમ ગાથા-
ની ચૂર્ણ) આક્રમણના નિયમ પ્રમાણે પ્રત્યયર્થનું
પ્રત્યયર્થ અધ્યયન - પ્રત્યયર્થના અધ્યયનોની નિગ-
નાળોત્પત્તિવાળો એવો અર્થ થાય.

(૪) ચ - તથા ઇન્દ્રે - આત્મા આગળ મ. - મંદ-
સ્થાનના ભેદોના ત્યાગથી ઇ. - સ્વમ્તિકાદિ આઠ મંગલ
લિપ્ત - આગેખ. ચ - અને જ્ઞા. - જ્ઞાન રૂપ અગ્નિમાં શુ. -
શુભ સંકલ્પ રૂપ કૃષ્ણાગરુને વ. - ધૂપ.

(૪) એ દેવની આગળ આઠમંદના ત્યાગ
રૂપ અષ્ટમંગલનું આલેખન કર, જ્ઞાન રૂપ અગ્નિમાં
શુભ સંકલ્પ રૂપ કૃષ્ણાગરુનો ધૂપ કર.

અહીં ધૂપપૂજાથી શુભ સંકલ્પો જ્ઞાનાગ્નિમાં
બળી જવાથી શુદ્ધ ઉપયોગ રૂપ નિર્વિકલ્પસમાધિ
પૂજા થઈ. સાધુને અશુભ મંકલ્પોનો ત્યાગ
થઈ ગયો છે અને ધૂપપૂજાથી શુભસંકલ્પોનો
પાત્ર ત્યાગ થયો. આથી નિર્વિકલ્પ સમાધિ
દશા પ્રગટી.

પ્રાચ્યર્મલ્લવણાન્તાર, ધર્મસન્યાસવદ્વિતા ।

કુર્વન પ્રમ્ય મામર્થ્ય-રાજત્રીરાજનાચિન્નિમ્ ॥૧૧॥

(૫) વ. - ધર્મસન્યાસ રૂપ અગ્નિથી પ્રા. ક. - પૂર્વના
દાયોપગમિઃ ધર્મ રૂપ લવણનો ઉનાગ કરનો (- લવણ
ઉનાગનો) મ. - મામર્થ્ય યોગ રૂપ ગોભાગમાન (નૈરાત્મતા -)
આગ્નિની વિધિ ૩ - પૂર્વ કર.

(૫) એ દેવની સમગ્ર ધર્મસન્યાસ રૂપ
અગ્નિથી કૌ-ચિદ્ અને દાયોપગમિઃ ધર્મ રૂપ

યોગ સંયમ ૧૩૦ છે. અહીં ગીત-નૃત્ય-વાજિત્ર એ ત્રણના સ્થાને ધારણા-ધ્યાન-સમાધિની ઘટના છે. ગીત, નૃત્ય અને વાજિત્રની એકતા જેવા સંયમવાળો થા એટલે એક વિષયમાં (પરમાત્મામાં) ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિવાળો થા. અર્થાત્ નિર્વિકલ્પ સમાધિ-દશા પ્રાપ્ત કર. ગીત, નૃત્ય અને વાજિત્ર એ ત્રણનો એક સાથે યોગ એ તૌર્યવિક કહેવાય છે.

उल्लसन्मनस सत्य-वर्णनां चादयतस्तत्र ।

ભાવપૂજારતન્વેન્યં, કરક્રોડે મહોદય. ॥૭॥

(૭) ૩ - ઉલ્લસિત મનવાળા સ. વા. - સત્ય રૂપ ઘંટે વગાડતા કવ્ય - આ પ્રમાણે મા. - ભાવપૂજામાં લીન થયેલ તવ - તને મ. - મોહા ૪. - દયેળીમાં છે.

(૭) આ પ્રમાણે મનના ઉલ્લાસથી ભાવ-પૂજામાં લીન અને સત્ય રૂપ ઘંટને વગાડતા તને મોહા દયેળીમાં છે.

द्रव्यपुत्रां चिन्ता भेदां-पासना गृहमेधिनाम् ।

भावपुज्જા તુ સાત્રના-મભેદોપાસનામિકા ॥૮॥

(૮) ૪ - ગૃહસ્થાને મે. - ભેદપૂર્વક ઉપાસના ૩૫ ૪. - દ્રવ્યપૂજા ચિન્તા - યોગ્ય છે. ૩. - અભેદ ઉપાસના ૩૫ મા. - ભાવપૂજા તુ - તે મા. - સાત્રાને (યોગ્ય છે)

૧૩૦ યોગ સંયમ એ ૩ વિષયમાં ધારણાદિ ત્રણના મન-યોગના સંયમ મળ્યા છે.

(૮) જુદાં જુદાં ભેદોપાસના દરેક દ્રવ્યપૂરત
- નિત્ય કે અનિત્ય કે અંતે વ્યાપ્તિઓને અભેદોપાસના
- થી વ્યાપ્તિપૂરત (ચિત્ર ૬).

પ્રભુ મેલ્ય છે, હું નેમને નેલ્ય છે એમ
 જુના નેલ્યુર્યું પાલી ક્રમ્ય (પાલના=પલા
 ને પે પા ના કે ગમે પગાના . કે ગાત્રાની
 નેલ્યું એમ બુદ્ધિની પાલી ગાત્રના એ
 નેલ્યું એ

071 - 36840 1:04

१. "गङ्गा नदी, इति वदन्त्यानाम् ।

... 1911

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 84

(૨) વ્યાતા - ધ્યાન કરનાર અં. - અંતગત્મા છે. ધ્યેયં - ધ્યાન કરવા યોગ્ય તુ - તો વ - પરમાત્મા પ્ર. - કહેલ છે. ચ-અને વ્યાન - ધ્યાન એ. - એકાગ્રતાની બુદ્ધિ છે. ત.-તે ત્રણેની એકતા એ મ. - સમાપત્તિ છે.

(૨) દ્યાતા મમ્યગદૃષ્ટિ આત્મા છે. દ્યેય સિદ્ધ-અરિહ ત મગધાન છે. વિજતીય^{૧૩૧} જ્ઞાનના અંતર રહિત સજ્જતીય જ્ઞાનની ધારા રૂપ દ્યાન છે. તે ત્રણેની એકતા એ સમાપત્તિ છે.

મળાધિવ પ્રતિચ્છાયા, સમાપત્તિ પરાત્મન' ।

ક્ષીણવૃત્તા મયંદુ દયાના-દન્તરાત્મનિ નિર્મલે ॥૩॥

(૩) મળૌ દ્ય - મળિની જેમ ક્ષી. - લાપ પામી છે ધનમક્ષ રૂપ પ્રતિ જેની એવા નિ. - નિર્મલ અ. - અંત-ગત્મામા વ્યાનાત - ધ્યાનથી વ. - પરમાત્માનું પ્ર - પ્રતિબિંબ મ - લેખ-પડે એ મ. - સમાપત્તિ (કહી છે.)

(૩) જેવી રીતે નિર્મલ મળિગત્તમા અન્ય વસ્તુનું પ્રતિબિંબ પડે છે, તેમ ગાઠ ગગાદિ રૂપ મલિન વૃત્તિઓ ક્ષીણ થઈ જવાથી નિર્મલ બનેલા અંતગત્મામા દ્યાનથી પરમાત્માનું પ્રતિબિંબ તે સમાપત્તિ છે.^{૧૩૨}

^{૧૩૧} પા. યો. પા. ૩ અ. ૨

^{૧૩૨} યો. અ. ગા. ૬૮, પા. યો. પા. ૧ અ. ૪૧

२२. अथान्तरा

नान्यन्तरा नन, पुण्य नीशंष्टःकामभन ।
नान्यन्तराभिसुयन्तेन अर्थात्तया हाना- २२. १२५

(१) - नान्यन्तराभिसुयन्तेन अर्थात्तया हाना- २२. १२५
नान्यन्तराभिसुयन्तेन अर्थात्तया हाना- २२. १२५
नान्यन्तराभिसुयन्तेन अर्थात्तया हाना- २२. १२५
नान्यन्तराभिसुयन्तेन अर्थात्तया हाना- २२. १२५

(२) नान्यन्तराभिसुयन्तेन अर्थात्तया हाना- २२. १२५
नान्यन्तराभिसुयन्तेन अर्थात्तया हाना- २२. १२५
नान्यन्तराभिसुयन्तेन अर्थात्तया हाना- २२. १२५
नान्यन्तराभिसुयन्तेन अर्थात्तया हाना- २२. १२५

ક્રમશઃ અનેક પ્રકારે સંપત્તિ થાય. અથવા ક્રમશઃ એટલે પ્રથમ સમાપત્તિ થાય, પછી આપત્તિ થાય, પછી સંપત્તિ થાય.

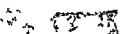
इत्थं ध्यानफलाद् युक्तं, विशतिस्थानकाद्यपि ।

कष्टमात्रं त्वमव्याना-मपि नो दुर्लभं भवे ॥५॥

(૫) इत्थ - આ પ્રમાણે - યા. - ધ્યાનના ફળથી ત્રિ. - વીશ સ્થાનક તપ આદિ અપિ - પણ યુક્ત - ઘટે છે. ૫. - માત્ર કષ્ટ ૩૫ (વીશ સ્થાનક આદિ) તુ - તો અ - અભવ્યેતે અપિ - પણ ભવે - સ સાગ્રમા દુ. - દુર્લભ નો. - નથી.

(૫) પ્રશ્ન - ધ્યાનથી સમાપત્તિ, આપત્તિ, અને સંપત્તિ એમ ત્રણ ફળો મળે છે. આથી એ એ સિદ્ધ થયું કે વીશસ્થાનક વગેરે તપ વિના પણ ધ્યાનમાત્રથી તીર્થંકર નામ કર્મનો જ ધર્મ થઈ શકે છે જ્યારે સામાન્ય તો વીશ સ્થાનકમાથી એાછામા એાછા કેહવું પડે. એક સ્થાનકની આગધના વિના તીર્થંકર નામ કર્મ ન જાય એવું વિધાન છે. આથી અત્રી સામાન્ય આવા વિધાન સાથે વિરોધ નહિ આવે ? ઉત્તર - ના. ધ્યાનના ફળથી વીશસ્થાનકની આગધના વગેરે પણ ઘટે છે તેમ ધ્યાનથી સમાપત્તિ આદિ ત્રિવિધ ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેમ વીશસ્થાનકની આગધના વગેરેથી પણ પરમગુણે ધ્યાનનું ત્રિવિધ ફળ મળે છે.

(૪) મદુ. - સાગ ઉપાયમાં પ્રવૃત્ત થયેલા જ્ઞા. - જ્ઞાની ત. - તપસ્વીઓને ડ. - મોઢા રૂપ સાધ્યની મીઠાશથી નિ. - દમોશાં આ. - આનંદની વૃદ્ધિ જ (થાય છે.)

(૩-૪) જેમ ધનના અર્થીઓને ઠંડી-ગરમી વગેરે કદ દુ.સહ નથી-ઉદ્વેગ કરતું નથી, તેમ સંસારથી વિરક્ત બનેલા તત્ત્વજ્ઞાનના અર્થીઓને પણ ઠંડી-ગરમી વગેરે કદ રૂપ તપ દુષ્કર નથી. બદ્ધે, સારા ઉપાયમાં પ્રવર્તેલા જ્ઞાની તપસ્વીઓના આનંદમાં સદા વધારો જ થાય છે. કારણ કે એમની આંખ સામે મોઢા રૂપ સાધ્યની મીઠાશ હોય છે.^{૧૩૭}

જેની આંખ સામે ધનની મીઠાશ હોય છે તેને ધનપ્રાપ્તિ માટે ઠંડી-ગરમી વગેરે કદ સહન કર્યા છતાં દિન-પ્રતિદિન આનંદમાં શું વધારો નથી થતો ? મોઢાની મીઠાશ આગળ ધનની મીઠાશ તો કોઈ વિચિત્રતા નથી.

इत्थं च दृग्गम्यवान् , तपो व्यर्थमितिच्छताम् ।

वाहानां निहतા વૃદ્ધિ-ચોંડાનન્દાપચ્છિન્નયાન ॥૧॥

(૫) इ-य - આ પ્રમાણે થો. - (તપથી) જ્ઞાનાનન્દો નાશ નહિ થવાથી તપ. - દુષ્કર રૂપ તેવાથી તપ. - તપ

૧. ૧ - વિ. આ રૂ. ૧૦ - એમ ૨. - કૃષ્ણનાગ-માનનાગ
 ૨. ૨ - મા. મા. ૧૦ - બુદ્ધિ મા. - દા. મા. ૧૦ - કૃષ્ણ થઈ
 ૩. ૩ - રૂ.

(૧) આ પ્રમાણે નયારી માનના આનંદમાં
 ૧. ૧ - આનંદના આનંદની ન રોવારી તથા ૨. ૨
 ૩. ૩ - આનંદના આનંદ તથા ૨. ૨ ૩. ૩ રોવારી
 ૪. ૪ - આનંદના આનંદ તથા ૨. ૨ ૩. ૩ આનંદના
 ૫. ૫ - આનંદના આનંદ માની આ ૩. ૩ તેમા કુદ્દા
 ૬. ૬ - આનંદના આનંદ માની આ ૩. ૩ તેમા કુદ્દા

આ વિ. મા. ૧૦ - આનંદના આનંદ તથા ૨. ૨
 ૩. ૩ - આનંદના આનંદ તથા ૨. ૨ ૩. ૩ આનંદના

બ્રહ્મચર્ય = મૈથુનત્યાગ કે વિપર્યે પ્રત્યે
અનાસક્તિ. જિનપૂજા = જિનવચનો પ્રત્યે આદર-
ભાવ. સાનુબધજિનાના = સાપેક્ષપણે જિનવચન
સ્વીકાર. ૧૩૯

તદેવ હિ તપઃ કાર્યં, દુર્ધ્યનં યત્ર નો મયેન્ ।
યેન ગંગા ન હીયન્તે, ક્ષીયન્તે નેન્દ્રિયાણિ ચ ॥૭૭॥

(૭) હિ - નિશ્ચયથી યત્ર - જેમા ડ - અશુભ ધ્યાન
નો મ. - ન થાય, યેન - જેનાથી યાગા - સગમવ્યાપારો
ન હી - દાનિ ન પામે, ન - અને ડ. - ઈન્દ્રિયો ન ક્ષી - ઘાય
ન પામે તદત્ર - તે જ તપઃ કાર્ય - તપ કરવો નેન્દ્રિયં.

(૭) જેમા અશુભ ધ્યાન ન થાય, જેનાથી
મંથમ વ્યાપારોને બાધા ન પડે, ગાયત્રી
ઈન્દ્રિયો સ્વકાર્ય કરવા અમમર્થ નથાય તે જ તપ
કરવો નેન્દ્રિયં

મુલોત્તમગુણશ્રેણિ-પ્રાણમાત્રાણ્યમિદ્ધયે ।

યાત્રામામ્યન્તાં નેત્ય, તપ કુર્યાન્મહામુનિ ॥૭૮॥

(૮) મ - મોટા મુનિ મ. - મુલગુણ અને ઉત્તમગુણો
શ્રેણિએ વિગતે આગળના મિદ્ધિ મા. ડ. - આ
પ્રમાણે યાત્રા - યાત્રા મ - અને ન. - આત્મ મ. ન. ડ. -
તપ કરે.

શુભોનું રક્ષણ-પાલન કરવામા ઠારણ-સાધન તે
ઉત્તરશુભ. ૧૪૩

અથ સર્વનયાશ્રયાષ્ટકમ્ ॥૩૨॥

ધાવન્તોઽપિ નયા સર્વે, સ્યુર્ભવિ કૃતવિશ્રમાઃ ।
ચારિત્રગુણલીનઃ સ્યા-દિતિ સર્વનયાશ્રિતઃ ॥૧॥

(૧) ધા. - (પોતપોતાના પદને સિદ્ધ કરવા) દોડતા
અપિ-પણ સર્વેનયાઃ - નૈગમાદિ સર્વનયો માંવે-વસ્તુસ્વભાવમા
કૃ. - કરી છે સ્થિરતા જેણે એવા સ્યુ - હોય છે. ઇતિ -
આથી ચા. - ચારિત્રગુણમાં લીન સાધુ સ. - સર્વ નયોને
આશ્રિત (-માનનાગ) સ્યાત્ - હોય.

(૧) પોતપોતાના પદને સિદ્ધ કરવા પ્રતિ-
પક્ષ નયમા નિરપેક્ષાણે દોડતા પણ સર્વ નયો
આગરે તો વસ્તુ સ્વભાવમા સ્થિર થાય છે. અર્થાત્
નયો પરસ્પર એક-બીજાના મંતવ્યોનુ ખડન કરતા
દોડવા છતાં વસ્તુના સ્વભાવનો તો સ્વીકાર કરે જ છે.
અત્રાત, પોતાની માન્યતા પ્રમાણે વસ્તુસ્વભાવનો
સ્વીકાર કરે છે, પણ વસ્તુસ્વભાવનો મર્વથા નિયંત્ર
કરના નથી તથા તે તે નય જે પ્રમાણે જે વસ્તુના
જે સ્વભાવનો સ્વીકાર કરે છે તે પ્રમાણે તે વસ્તુમાં

જ અસદ્વચન છે.” ૧૪૬ આ પ્રમાણે બધાં ચ વચનોના વિષયની નયની દ્રષ્ટિએ ઘટના કન્નાર સાધુ સર્વન્યોનો જાતા બને છે.

લોકે સર્વનયજ્ઞાનાં, તાટસ્થ્ય વાગ્યનુગ્રહ ।

સ્વાત્ પૃથગ્નયમ્નદાનાં, સ્મયાર્તિર્વાતિત્રિગ્રહઃ ।

(૬) સ.- સર્વન્યોના જ્ઞાણકારને લોકે - લોકમા તા.- મધ્યસ્થપણુ વા - અથવા ઝ. - ઉપકાર બુદ્ધિ સ્વાત - હોય. પૃથગ્ન - જુદા જુદા ન્યોમા મૂઠ બનેલાઓને સ્મ. - અભિ- માનની પીડા તા-અથવા અનિ.-અત્યત ક્લેશ (હોય.)

(૪) સર્વન્યોના જ્ઞાણકારને લોકમા મધ્યસ્થ બુદ્ધિ અથવા ઉપકાર બુદ્ધિ હોય છે. તેઓ જે લોકો કદાચત આદિથી ન્યો સમજવાને અયોગ્ય હોય તેમને વિશે મધ્યસ્થબુદ્ધિ રાખે છે-દોષ કરતા નથી. જે જીવો ન્યોને સમજતા નથી, પણ સમજાવવાને લાયક છે તે જીવો વિશે “આ જીવો કયા ઉપા યોથી માર્ગમા આવે” એવી ઉપકાર બુદ્ધિ રાખીને તે જીવો માર્ગે આવે તે માટે શક્ય યોગ્ય ઉપાયો કરે છે. જુદા જુદા ન્યોમા મૂઠ બનેલાઓને અદ- દાગની પીડા અને ઘણા ક્લેશ થાય છે

શ્રેય સર્વનયજ્ઞાનાં, વિપુલ ચર્મસાદન ।

મુદ્ધવાદાકિવદાન્ચ, પંચા નુ ત્રિવચન । ૧૫

તે શુષ્કવાદ. આવા વાદીની સાથે વાદ કરવાથી લાભ થતો નથી, કેવળ કંઠ-તાલુનો શોષ થાય છે. અત્યંત ગર્વિષ્ઠ હતાય તો પણ હતનારના શુણ્ણનો (-પક્ષનો) સ્વીકાર ન કરે. અતિક્રૂર હતાય તો વૈરી બને. જિનધર્મદ્વેષી હતાય તો પણ જિનધર્મનો સ્વીકાર ન કરે. મૂઠ યોગ્યાયોગ્યના જાનથી રહિત હોવાથી વાદનો અધિકારી જ નથી. આ રીતે શુષ્કવાદથી અકલ્યાણ થાય.

ધનાદિપ્રાપ્તિના આશયથી પરપક્ષનો પરાજય કરી સ્વપક્ષનું સ્થાપન કરવા જે વાદ થાય તે વિવાદ છે. વિવાદમાં તત્ત્વજ્ઞાનીને ઉત્તમ નીતિપૂર્વક વિજય હુલ્લભ છે. કદાચ વિવાદમાં વિજય મળે તો પણ અંતરાય આદિ દોષો ઉત્પન્ન થાય છે. આ દોષો પરજોડે બગાડે છે પરાજિત થયેલા પ્રતિવાદીને રાજાદિ પામેથી ધન ન મળે, બદ્ધે પૂર્વે અન્ય વાદીની સાથે વાદ કરીને કંઈક મેળવ્યું હોય તે પણ લઈ લેવામાં આવે. આથી ધનનો અતગમ થાય, તથા શોક, કેષ, અશુભ કર્મબલ વગેરે દોષો પણ ઉત્પન્ન થાય. આથી વિવાદથી અકલ્યાણ થાય. ૧૬૭

प्रकाशित जनानां शै-भंत शर्वनयाश्रयम् ।

मिसे पणिन चंद्र, जेषां नेयो नमोऽनम ॥६॥

(१) ई. - ने, आये म. - शर्वनयोगेन व्याख्या-व्यापार
गणि-न) म. - अश्वत्थ ज. - लोहाने प. - अनागत म. - ४
५ - अनागत म. - ४. पात्ता गित शिखरा म. - व्यापार-व्यापार ५
पणि ने : ई. ज. - ने-पाते म. - व्यापार नमोऽनम ॥

(२) ई. म. - अश्वत्थ लोहाने लोहाने व्यापार

गणि-न) अश्वत्थ पात्ता २ ई. म. - ई. म. - व्यापार
दिधि नमोऽनम) शिखरा म. - पणि-नम पात्ता ३
ममोऽनम व्यापार नमोऽनम ॥

ममोऽनम व्यापार ममोऽनम व्यापार ममोऽनम

ममोऽनम व्यापार ममोऽनम व्यापार ममोऽनम

ममोऽनम व्यापार ममोऽनम व्यापार ममोऽनम

ममोऽनम व्यापार ममोऽनम व्यापार ममोऽनम

(૯) કિ. કત્તે. - ક્રિયાથી કુલ્લો ગળાદિ ફલેશોનો લય
મ. - દેડકાના શરીરના ચૂર્ણ (અવયવોના કુટ્ટા) તુલ્ય છે,
પુનઃ - અને જ્ઞા. - જ્ઞાનસારથી-શુદ્ધ લાયોપશમભાવથી કુલ્લો
ફલેશોનો લય દ. - આગેલા દેડકાના શરીરના ચૂર્ણ મમાન
છે. દિ. - નિશ્ચિત-ચોક્કસ. આ લક્ષીકૃત નિ સદેદ છે. ૧૫૦

નહિ આગેલા દેડકાના શરીરના ચૂર્ણમાથી
વર્ષાદ થતા ફરી અધિક દેડકાઓની ઉત્પત્તિ થાય
છે. પણ આળી નાખેલા દેડકાના શરીરમાંથી નવા
દેડકાઓની ઉત્પત્તિ થતી નથી. તે પ્રમાણે જ્ઞાન-
રહિત કેવલ ક્રિયાથી લય પામેલા ફલેશોની
નિમિત્ત મળતાં ફરી અધિક ઉત્પત્તિ થાય છે.
ક્ષાયોપશમિક ભાવ રૂપ જ્ઞાનસારથી લય પામેલા
ફલેશોની ફરી ઉત્પત્તિ થતી નથી. આ વિષયમા
અભવ્યો, દુર્ભવ્યો અને ભરત મહારાજ વગેરે
સમ્યગ્દષ્ટિ જીવો દ્વારા રૂપ છે. અભવ્ય કે દુર્ભવ્ય
જીવ ઉચ્ચકોટિની ક્રિયાના પ્રતાપે દેવલોકનાં કે
મનુષ્યલોકના રાજ્યાદિ મુખો પામે છે. પાગુ ન્યા
મુખમાં ભાન ભૂલે છે. દખાવેલી સ્ત્રીગની જેમ
રાગાદિ દોષો ભેરથી ઊછળે છે. મુખમા આગન્ત
બનીને પાપકર્મો બાધે છે. પગિગામે દુર્ગતિમા
અનત દુખો અનુભવે છે ભવ્ય મહારાજ જેના

अन्तर्यामि त्रुष्टे मन्त्रादि अपनिभा आश्रय
 अनन्ता नदी, नदी विजय नाये अं, छे.

पान्थुनां पेरुष्टाह, क्रिया हेमाग्रायमाय ।

अत्र, तदपि त्रुष्टाह, न यदु नन्नापि स्वाश्रयि ॥२७॥
 आ निदानेना अन्यर्गनिभा पायु अशीष्टाह :

(१०) पन्थुनां पान्थुना (प्रीति, यत्) पा म वि त-
 तावती पायु अशीष्टाह । ताने व - एव त्रुष्ट त्रुष्टाह -
 मं व - वि - नमन् अशीष्टाह पा म वि त-
 हा हे - त्रुष्टाह - त्रुष्टाह विना (विना) त्रुष्टाह
 त्रुष्टाह - त्रुष्टाह त्रुष्टाह त्रुष्टाह त्रुष्टाह त्रुष्टाह
 (११) त्रुष्टाह त्रुष्टाह त्रुष्टाह त्रुष्टाह त्रुष्टाह

हे म मन्त्रादि त्रुष्टाह त्रुष्टाह त्रुष्टाह त्रुष्टाह
 त्रुष्टाह त्रुष्टाह त्रुष्टाह त्रुष्टाह त्रुष्टाह त्रुष्टाह
 त्रुष्टाह त्रुष्टाह त्रुष्टाह त्रुष्टाह त्रुष्टाह त्रुष्टाह
 त्रुष्टाह त्रुष्टाह त्रुष्टाह त्रुष्टाह त्रुष्टाह त्रुष्टाह

(સાત કર્મોની) અંતઃકોડાકોડિ સાગરોપમથી અધિક સ્થિતિનો બધ થતો નથી. આનો અર્થ એ થયો કે ઉત્કૃષ્ટ રસબધ-સ્થિતિબધની નિવૃત્તિ રૂપ ભાવ જતો નથી. તથા એ આત્મા ભવિષ્યમાં શુભ આલંબન વગેરેનો યોગ થતાં અવશ્ય ફરી સમ્યક્ત્વ પામે છે.

(૨) સર્વવિરતિ કે દેશવિરતિને પામેલો જીવ તેવા પ્રકારના કર્મોદયથી સર્વવિરતિ કે દેશવિરતિની ક્રિયાથી સર્વથા રહિત બને, તો પણ સમ્યક્દર્શન શુભ હોવાથી સર્વવિરતિ કે દેશવિરતિની ક્રિયા કરવાના ભાવ જતા નથી.

(૩) માધુ વગેરે તેવા પ્રકારના કર્મોદયથી ગાત્રવિહિત અમુક અમુક ક્રિયા ન કરી શકે તો પણ તે ક્રિયા કરવાનો ભાવ જતો નથી. ક્રિયા ન કરી શકવા બદલ તેના હૃદયમાં અપાર દુઃખ હોય છે.

ક્રિયાશૂન્ય ચ ચજ્ઞાન, જ્ઞાનશૂન્યા ચ યા ક્રિયા ।

અનયોગ્નતરં દોષં, માનુષ્યોત્તયોગ્નિ ॥૨૧॥

(૧૧) ક્રિ. - ક્રિયાશૂન્ય એ જ્ઞાન - જે જ્ઞાન ન -
અને જ્ઞા. - જ્ઞાન રહિત યા ક્રિયા - જે ક્રિયા ય. ય. - એ
અનેનું અતઃ મા. દય - મુર્ખ અને અનુચિત નેદનું
દેવ - નેદનું.

ક્રિયારહિત જ્ઞાન સૂર્યની જેમ અતિશય પ્રકાશવાળું છે. જ્ઞાનરહિત ક્રિયા અધોતની જેમ અસ્પ્રકાશવાળી છે. આથી જ જ્ઞાનીઓએ ઉચ્ચ-કોટિની ચારિત્ર ક્રિયા કરનાર અભવ્ય વગેરેની જરાય પ્રશંસા કરી નથી, અને વિરતિની ક્રિયાથી રહિત હોવા છતાં ચોથા ગુણુચ્ચાને રહેલા સમ્ય-ગ્દષ્ટિ હવની પ્રશંસા કરી છે. અભવ્ય વગેરેની ચારિત્રની ઉચ્ચકોટિની ક્રિયા પણ જ્ઞાનથી રહિત છે. ચોથા ગુણુચ્ચાને રહેલા સમ્યગ્દષ્ટિ હવમાં વિરતિની ક્રિયા ન હોવા છતાં જ્ઞાન છે. આથી ઉચ્ચકોટિની ચારિત્ર ક્રિયા કરનાર અભવ્ય આદિ-થી વિરતિક્રિયાથી રહિત સમ્યગ્દષ્ટિ હવ અતિશય ઉચ્ચ છે.

ચારિત્રં વિરતિ પૂર્ણા, જ્ઞાનસ્યોત્કર્ષ એવં દિ ।
જ્ઞાનાઽદ્વૈતનયે દષ્ટિર્દેવ્યા તદ્યાંગસિદ્ધયે ॥૧૨॥

(૧૨.) પૂર્ણાં વિ. - પૂર્ણકિનિ રૂપ જ્ઞા. - ચારિત્ર હિ - નિશ્ચયથી જ્ઞા દ. એવ - જ્ઞાનનો ઉત્કર્ષ જ છે. તદ્ - તેથી યો. - યોગની સિદ્ધિ માટે જ્ઞા. - દેવજ્ઞ જ્ઞાનનયમાં દષ્ટિર્દેવ્યા - દષ્ટિ ગ્રાપ્તરી.

જ્ઞાનપૂર્વક ક્રિયા કરવી એ આ શ્લોકનો ભાષ છે. જ્ઞાનનય ચારિત્રને જ્ઞાનસ્વરૂપ માને છે. ચારિત્ર જ્ઞાનથી ભિન્ન નથી. કેમ કે ચારિત્ર

જ્ઞાનનું જ કાર્ય છે. યોગ ક્રિયા-જ્ઞાન ઉભય રૂપ છે. જ્ઞાનનયની દૃષ્ટિએ ક્રિયાનો જ્ઞાનમાં સમાવેશ થઈ જવાથી જ્ઞાનની સિદ્ધિથી (ક્રિયા-જ્ઞાન ઉભય રૂપ) યોગની સિદ્ધિ થાય છે. આ દૃષ્ટિએ આહીં કહ્યું કે યોગની સિદ્ધિ માટે જ્ઞાનનયમાં દૃષ્ટિ રાખવી. જ્ઞાનનયની દૃષ્ટિએ ક્રિયા જ્ઞાનનું કાર્ય હોવાથી, યોગની સિદ્ધિ માટે જ્ઞાનનયમાં દૃષ્ટિ રાખવી એનો ભાવ એ થયો કે, ક્રિયા-જ્ઞાન રૂપ યોગની સિદ્ધિ માટે જ્ઞાનપૂર્વક ક્રિયા કરવી.

॥ અથ ગ્રન્થકૃત્પ્રશસ્તિઃ ॥

સિદ્ધિ સિદ્ધપુરં પુરુષદગ્ધુરમ્પર્ધાવદ્દે લઙ્ઘવાન,
ચિદ્દીપોઽયમુદાગ્સાગ્મદસા દીપોત્સવે પર્વણિ ।
પતદ્ભાવનભાવપાવનમનશ્ચત્ત્વચમત્કારિણાં,
તૈસ્તૈર્દાપિદાતૈઃ મુનિશ્ચયમૈર્નિત્યોઽસ્તુ દીપોત્સવ' ।૧।

(૧) અર્થ - આ (પ્રશ્નનુ અર્થ) વિર્ણવઃ - જ્ઞાનરૂપ દીપો પુ. - ઇન્દ્રગગ્ની સ્પર્શ કરનાર વિ. - સિદ્ધપુરમાં રૂ. - મહાન અને મનોહર મનોભવપૂર્વક રી. ૧ - દીવાળી પર્વમાં નિદ્ધિ લ. - પૂર્ણ થયો. ૨. - આ ગ્રંથની ભાવનાના રહસ્યથી પવિત્ર થયેલા મનના ચમકતા ચમકાવવાળા છત્રોને ૩. - શ્રેઃ નિશ્ચયનયને ઈદ્ર તૈઃ નેઃ - તે ને રી. - મેંકરો (જ્ઞાનરૂપ) દીવશ્રેયથી રી. - દીવાળીનો ઉત્સવ નિમ્મયઃ - મદા શબ્દ-ગો.

અર્થાત્ જ્ઞાનસાગરેવા મેંકરે પ્રથેના ચિતન-મનન આદિ
દાગ સદા ભાવ દીવાળી મહેલસવ થાઓ.

કેપાશ્ચિદ્વિપયજ્વરાતુરમહો ચિત્તં પરેષાં વિપા-
ડડવેગાંદર્કકુતર્કમૃચ્છિતમથાન્યેષાં કુવૈરાન્યતઃ ।
લગ્નાલર્કમવોધકૃપપતિત ચાસ્તે પરેષામપિ,
સ્તોકાનાં તુ વિકારભાગરહિતં તજ્ઞાનસારાશ્રિતમ્ ॥૨॥

(૨) અહો - આર્થ છે કે ક. - કેટલાકતુ ચિત્ત-
મન વિ. - વિપય રૂપ તાવથી પીડિત છે. વ. - ખીન્નઓતુ
મન વિપા - વિપ સમાન આવેગવાળા અને ૧૫૨ (કુદર્ક -)
તત્કાલ રૂપ આપનાર કુવિચારથી મૂર્છિત છે. અ. - ખીન્નઓતુ
મન ક. - કુ. ખગર્ભિત અને મોહગર્ભિત વૈગયથી લ - લાગ્યો
છે હડકાયો. કૃતગે જેને એવું છે. અર્થાત્ હડકાયો કૃતગે
કુડે તો કાલાતરે મૃત્યુ થાય તેમ કુ. ખગર્ભિત-મોહગર્ભિત
વૈગયવાળા હવે કાલાંતરે અશુભ પામે છે. વ. - ખીન્નઓતુ
પણ મન અ. - અજ્ઞાન રૂપ કૃવામાં પડેલું છે. સ્તોકાના તુ-
થોડાઓતુ જ મન ત. - તે જ્ઞાનસાગરે આશ્રિત (છે, અને
તેથી) વિ - વિકારના ભાગથી ગદિત આસ્તે - છે.

જાતોદ્રેકવિવેકતોરણતર્નાં ધાવલ્યમાતન્યતે,
હૃદગેદે સમયોચિતઃ પ્રસરતિ સ્ફોતશ્ચ ગીતધ્વનિ ।

૧૫૨. વિપ શરીરમા ઝડપથી પ્રસરીને તત્કાલ અશુભ રૂપ
આપે છે. કુવિચારે પણ મનમા જલદી પ્રસરીને
તત્કાલ અશુભ રૂપ આપે છે. કુદર્ક-મૃચ્છિત રૂપ
આપનાર.

पूर्णानन्दघनस्य किं सहजया तद्भाग्यमङ्गन्याऽभव-
न्नेतद्ग्रन्थमिषात् करग्रहमहश्चित्र चरित्रश्रियः ! ॥३॥

(૩) જા. - બ્ધ્યાં (ઉદ્ધેરુ -) વૃદ્ધિ પામેલા વિવેક ૩૫
તોગણુની શ્રેણિ છે એવા હ. - હૃદય ૩૫ યગ્મા ધા. આ. - ધર્મી
શુદ્ધિ કરાય છે. ચ-અને સ. - સમયને યોગ્ય સ્ફીતઃ - ધણો
ગી. - ગીતધ્વનિ પ્ર. - ફેલાય છે. (નેથી) એ. - આ અથવા
ચ્ચનાના બહાનાથી સ. - સ્વાભાવિક ત. - તેના ભાગ્યની
રચનાથી પ્ર. - પૂર્ણાનંદથી ભરપૂર આત્માના (અને) ચ. -
ચારિત્ર ૩૫ લક્ષ્મીના ક. - પાણિગ્રહણનો મહોત્સવ ન થ. -
નથી થયેા કિં - શું ?

भावस्तोमपवित्रगोमयर्सैर्लिप्तेव भू. सर्वत,
संसिक्ता समतोदकैरथ पथि न्यस्ता विवेकम्रज. ।
अध्यात्मासृतपूर्णकामकलशश्चक्रेऽत्र शास्त्रे पुरः,
पूर्णानन्दघने पुरं प्रविशति स्वीय कृत मङ्गलम् ॥४॥

(૪) અત્ર શાસ્ત્રે - આ શાસ્ત્રમાં મ. - ભૂમિ મા. -
ભાવનાના સમૂહ ૩૫ પવિત્ર કામધેનુના જાગૃતી લીપ્તેવ -
લીપેલી જ છે અથ - ત્યાર બાદ મર્મતઃ - ચેતનક સ. - સમ-
ભાવ ૩૫ પાણીથી સ. - છટિથી છે. પથિ - માર્ગમાં પ્રિ -
વિવેક ૩૫ પુ'પમાળાઓ ન્યસ્તા - મૂળી છે. પુર - આગળ
અ. - અધ્યાત્મ ૩૫ અમૃતથી ભરેલી કામકુલ ચક્રે - કરો
છે. (આ પ્રમાણે) પ્ર - પૂર્ણ આનંદથી ભરપૂર આત્માએ
પુર પ્ર. - (આ અથવા કહેલા ૩૩ અધિનાયકો અતરંગ
રાત્રુઓને છૂતીને અપ્રમાદ ૩૫) નમગ્મા પ્રવેગ કરતા સ્વા. -
પોતાનું મન્ત્ર - મંગલ દ્વન - કરું છે.

ગચ્છે શ્રીવિજયાદિદેવસુગુરોઃ સ્વચ્છે ગુણાનાં ગર્ણે,
પ્રાદિ પ્રાદિમધામ્નિ જીતવિજયપ્રાજ્ઞા પરામૈયરુઃ ।
તન્માતીર્થ્યમૃતાં ન્યાદિવિજયપ્રાજ્ઞાન્તમાનાં શિશોઃ,
શ્રીમન્યાયવિશારદસ્ય કૃતિનામેષા કૃતિઃ પ્રીતયે ॥૧॥

(૫) સુશુરુ શ્રીવિજયદેવસૂરિના ગુણોના
સમૂહથી નિર્મલ અને બુદ્ધિના ધામ ગચ્છમા
શ્રીજિતવિજય પડિત ઉદ્દૃષ્ટ બુદ્ધિ પામ્યા. તેમના
પડિતોમા શ્રેષ્ઠ શ્રીનયવિજય શુરુભાઈ હતા.
નયવિજયના શિષ્ય ન્યાયવિશારદ શ્રીયશોવિજયજીની
આ રચના વિદ્યાનોની પ્રીતિ માટે થાઓ.

[આલભોધ પ્રશન્તિ-]

વાલ્લાલાપાનવદ્ વાલવાંધો,
ન્યા(ના)રં કિન્તુ ન્યાયમાલાસુધાવં ।
જાસ્વાદ્યેનં માંદહાલાહલાય (લસ્ય),
જ્વાલાશાન્તેર્ધીવિશાલા ભવન્તુ ॥૧॥

(૧) આ આલભોધ (—શુજગતીમા અર્થ
કરવા રૂપ) બાળાના લાલ આટવાના જેવો (અનુ-
ચિત) નથી. કિન્તુ ન્યાયમાલા (—ઉચિત પ્રણાલિકા)
રૂપ અમૃતના પ્રવાહ સમાન છે. એનો રસ આબી-
ને મોહ રૂપ ઝેરની અગ્નિ જ્વાળાઓ (—ગરમ
જ્વાળાઓ) ની આતિથી વિશાળ બુદ્ધિવાળા બનો.
જાતન્વાના મા—રત્ની ભારતી,
—તુલ્યદેશા સંસ્કૃતે પ્રાકૃતે વા ।

શુદ્ધિપત્રક

[કોઈ કોઈ સ્થળે સંસ્કૃત શબ્દોમાં માત્રા, રેફ, અનુ-
આદ વગેરે અગેઅગ બિંદ્યા ન હોય તેવા અને શુદ્ધગતી
શબ્દોમાં દુસ્વ-દીર્ઘ વગેરેની અશુદ્ધિવાળા દેટલાક શબ્દો
શુદ્ધિપત્રકમાં લીધા નથી વાચકોએ સ્વયં સુધારી લેવા]

પૃષ્ઠ	પદ્ધતિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧	૪	—મુલમગ્નેન	—મુલમગ્નેન
૬	૧૫	ઓઝાં—	ઓઝા—
૧૦	૧૬	—વિશ્રાન્તિંમગ્ન	—વિશ્રાન્તિં મગ્ન
૧૧	૧૫	પરબ્રહ્મણિ	પરબ્રહ્મણિ
૧૪	૫	ઘ	ઘ
૧૪	૬	ઘ	ઘ
૧૪	૧૪	મ—	મ.—
૧૬	૧૩	ઉપશમ	ઉપશમ ૩૫
૨૩	૫	સ માધિ	સમાધિ
૨૮	૧૮	નુ.—	વિ.—
૩૧	૧૩	—પદમ્બેક	—પદમ્બેક
૪૧	૧૦	સદા.—	સદા—
૪૬	૧૭	કાલ્પસિ	કાલ્પસિ
૫૩	૮	એ.—	એ.—
૬૨	૭	આગ	આ ૧૮
૬૩	૮	દેવલ	દેવલ—
૬૩	૧૯	દેવલ	દેવલ—
૭૫	૧૦	પુટગતૈઃ	પુટાતૈઃ

૭૮	૬	લેખાતો	લેખાતુ
૯૧	૧૩	મૂંછા	મૂંઝા
૯૨	૭	અંડાલણુ	અંડાલણી
૯૫	૬	તે	તેને
૧૦૨	૭	પુદ્ગલ—	પુદ્ગલ
૧૦૩	૧૩	પ—	પ્ર.—
૧૧૫	૧૨	આવતા	આવતા
૧૨૦	૭	પુંજડાથી	પુંજડાથી
૧૨૦	૧૪	ઉપેલા	ઉપેલા
૧૨૭	૧૬	યોગશાસ્ત્રોમાં	યોગશાસ્ત્રોમાં
૧૩૩	૧૦	ન	નેન
૧૩૩	૧૦	પામતો	પામતો જ
૧૩૪	૧૨	મયાનિલ	મયાનિલે
૧૩૫	૧૮	મન	મૂન
૧૩૬	૮	(અને)	અ-અને
૧૪૬	૩	રન	જનન
૧૫૦	૧૦	માનિ	જોમને
૧૫૩	૧૦	ન. આ.—	ન આ —
૧૫૩	૧૬	ર માંડિ	રોંડિ
૧૫૩	૧૬	પગ	પગ દા.—દાનમાં
૧૫૬	૪	મન્યા.	મન્યા
૧૬૦	૧૭	ઉચ્છવામ	ઉચ્છવામ
૧૬૩	૧૦	આવ મન	આવ મન
૨૨૦	૧૪	અનંતરંગ	=અનંત મ
૨૩૪	૧૮	—નુમન મન	—નુમન મન

જ્ઞાન રૂપ સ્વભાવવાળા ત. - તે મ. - ભગવતને નમ - નમસ્કાર હો.

(૮) જેનું જ્ઞાનપૂર્વક અનુઘાન (ક્રિયા) દોષ રૂપ કચરાથી લેપાયેલું નથી તે નિર્મલ જ્ઞાનમય સ્વભાવવાળા ભગવતને નમસ્કાર હો ૫૦

અથ નિ સ્પૃહાષ્ટકમ્ ॥૧૨॥

સ્વભાવલાભાન્ કિમપિ પ્રાપ્તવ્ય નાવશિષ્યતે ।

હૃત્યાત્મૈશ્વર્યમસ્પન્નો નિ સ્પૃહાં જાયતે મુનિઃ ॥૧॥

(૧) જ્ઞા. - આત્મસ્વભાવની પ્રાપ્તિથી કિમપિ - બીજું કંઈ પણ પ્રા. - પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય ના. - બાકી રહેતું નથી. મુનિ - એમ આ. - આત્માના ઐશ્વર્યને પામેલા મુનિ - માંનું નિ. - સ્પૃહાગદિત જા. - થાય છે

(૧) આત્માના સ્વભાવ મિત્રાય બીજું કંઈ પણ મેળવવાનું બાકી રહેતું નથી એ પ્રમાણે આત્માના ઐશ્વર્યને પામેલો મુનિ નિ સ્પૃહ થાય છે. ૫૧

૫૦૧ જ્ઞા. સ્વ. જ્ઞા ૬૮૧ થી ૬૮૨

૫૦૨ આ. અસ્પૃહા વિરોધે એવ મારે આત્માના સ્વભાવ (એ સ્વ + અવિનાશ) ૧૮૨ થી ૧૮૬ વગેરે તથા (આ મનિષ્ઠ + અવિનાશ) ૧૮૭ થી ૧૮૯ વગેરે સ્પૃહા વિરોધે

૫૦૩ જ્ઞા. સ્વ. જ્ઞા ૬૮૨ થી ૬૮૩

દીનતા આપે છે તે સ્પૃહારૂપ વિષવેલીને અધ્યાત્મના
જાની પડિતો જાનરૂપ દાતરડા વડે કાપી નાખે છે.

નિષ્કાસનીયા વિદુષા સ્પૃહા ચિત્તગૃહાદ્ વહિ ।

અનામરતિચાણ્ડાલીસગમક્ષોભ્યંતિ યા ॥૩૥॥

(૧) યા - જે અ - આત્માથી ભિન્ન પુનઃગત્તમા રતિ
રૂપ ચાકલગતો સગ અ. - અગીકાર કરે છે (તે)
સ્પૃહા - તૃષ્ણા વિ. - વિદ્યાને વિ. - મન રૂપ ધરમાથી વહિ -
ખડાર નિ. - ઠાઠી મૂકવા યોગ્ય છે.

(૪) આત્મવિરુદ્ધ પુનઃગત્તિ રૂપ ચાકલગતો
મલવામ સ્વીકારનારી સ્પૃહાને પંડિતે ચિત્તરૂપ
ધરમાથી ખડાર ઠાઠી નાખવી જોઈએ

સ્પૃહાચન્તો વિલોમ્યન્તે લવચસ્તૃણતલવન ।

મદાશ્ચર્ય તથાન્યેને મગ્નન્તિ મત્તવાચિર્વૌ ॥૩૭॥

(૫) સ્પૃ. - સ્પૃહાવાળા ત - તળખલા અને આકાશના
રૂપી જેમ લ. - લવચા વિ. - દેખાય છે, તથાન્ય - તે પાન
તથા - તેઓ મ. - મ માર સમક્રમા મ. - ખુદે છે. (આ)
મ. - માર આત્મા છે.

(૫) સ્પૃહાવાળા જુદો તૃણ અને આકાશના
રૂપી જેમ લવચા દેખાય છે, તે પાન તેઓ મ માર
રૂપ સમક્રમા રૂપ છે ! આ માર આશ્ચર્ય છે.
મ. - માર આત્મા છે.

અ. વિ. - વિદ્યાને અ. - છે કે -

ફરે, હું કેવા ઉચકુળનો છું એવા ગર્વથી પોતાની પ્રસિદ્ધિથી ફર રહે.

મૂશયા મૈક્ષમશન જીર્ણ વાસાં વન ગૃહમ્ ।

તથાપિ નિ સ્પૃહસ્યાહોં ચક્રિણોઽયધિક મુરમ્ ॥૭૥

(૭) અહા - આશ્ચર્ય છે કે નિ. - સ્પૃહારહિત મુનિને મ. - પૃથ્વી ઉપ શયા, મૈક્ષ અ. - બિલાથી મળેલ ભોજન, જીર્ણ શય - જૂનું વસ્ત્ર, (અને) વન ગૃહ - વન ઉપ ઘર (છે), તથાપિ - તો પણ ન. - ચક્રવર્તીથી અપિ - પણ અ - અધિક મુગ - મુખ છે.

(૭) પૃથ્વી એ જ શયા, બિલાથી મળેલો આહાર, જૂનું વસ્ત્ર, અને વન એ જ ઘર હોવા છતાં સ્પૃહારહિતને ચક્રવર્તીથી પણ અધિક મુખ છે ! આ એક આશ્ચર્ય છે !

પાસ્પૃહા મદાદુ સ્વ નિ સ્પૃહ્ય મહામુગમ્ ।

પતદુક્ત સમાગેન લક્ષણ મુગદુ ગયો ॥૮૥

(૮) પ - પા વસ્તુની ક્ષિતિ મ. - મદાદુ ખ ઉપ છે. નિ - નિ સ્પૃહ્ય મ. - મદાદુ ખ ઉપ છે પ. - આ મ. - અપેક્ષા સ - સખ અને દ મતુ લ - શિવ દાદુ છે.

(૮) પર્ણી - પુરુષાર્થની ક્ષિતિ મદાદુ ખ ઉપ છે અને પર્ણી - પુરુષાર્થની ક્ષિતિના અભાવ મદાદુ મુખ છે. મુગ અને દુગ્ધ અપેક્ષાથી આ સમજુ છે.^{૧૦}

